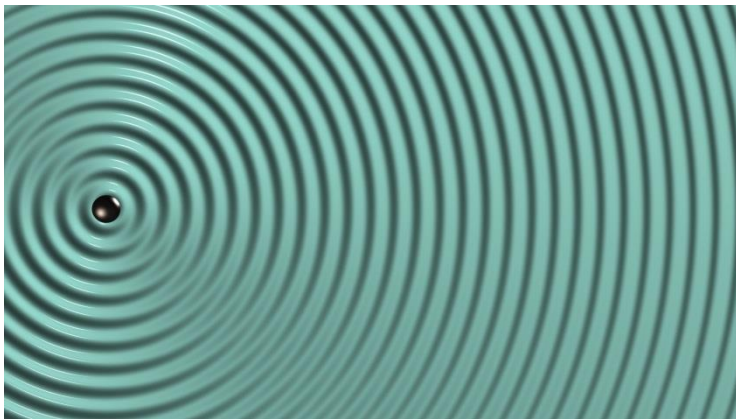
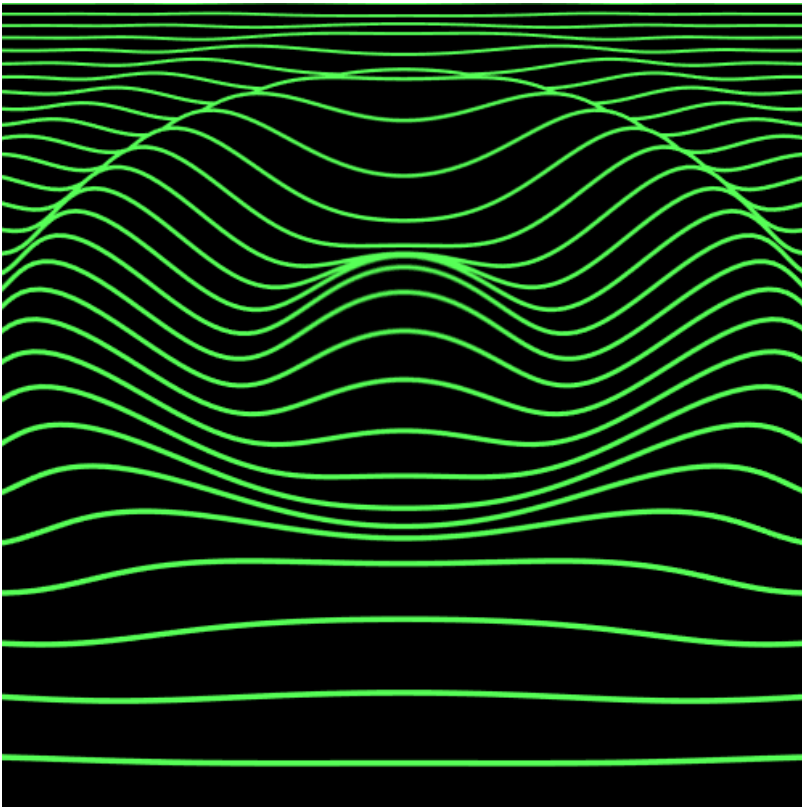

Hullámoptika

nem csak optikában vannak hullámok...

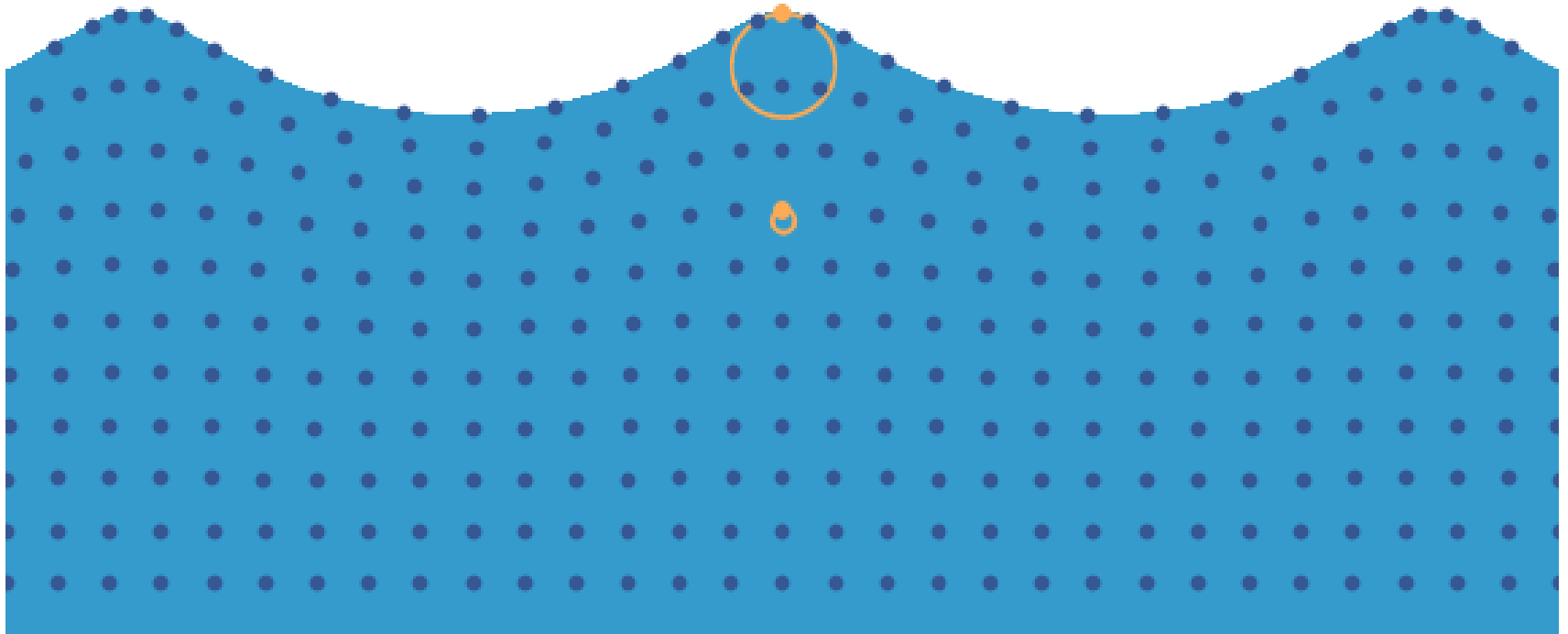

G.Schay

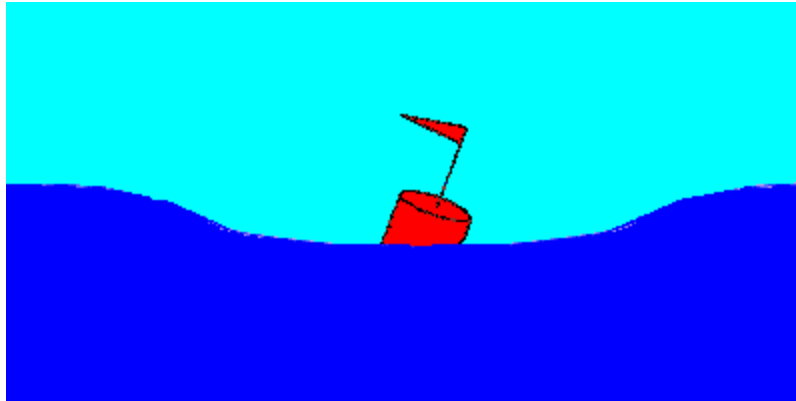
Vízfelszíni hullámok

©2016, Dan Russell

az egyes részecskék helyhez kötött periodikus mozgást végeznek, csak a „hullámfront” halad!

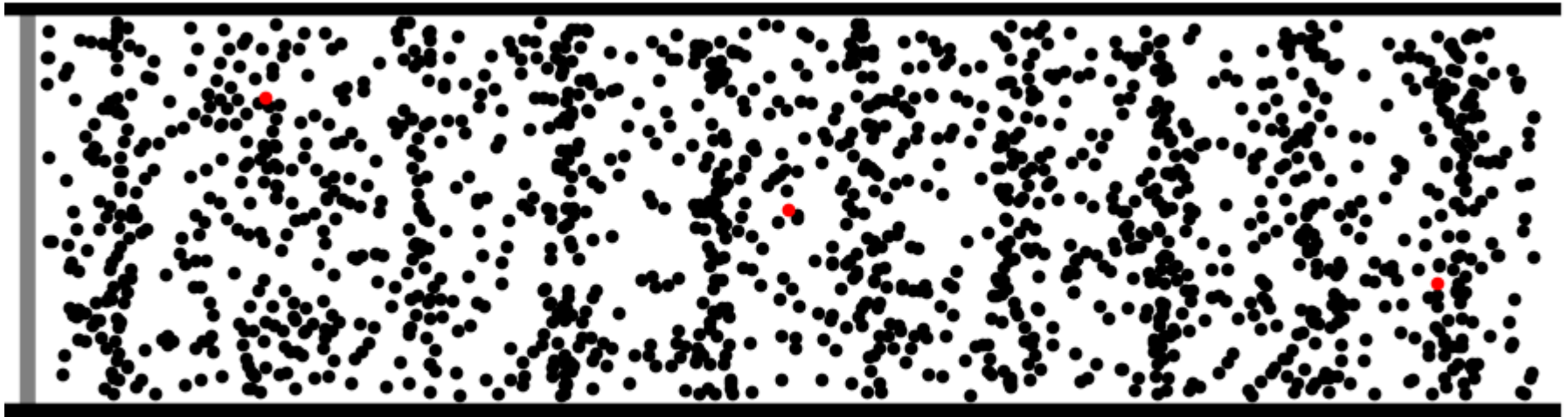
a hullámokat a hullámegyenlet írja le, mely megadja a részecskék mozgását a hely és idő függvényében

az egyes részecskék helyhez kötött periodikus mozgást végeznek, csak a „hullámfront” halad!

Longitudinális hullámok:

A hullámfront haladási iránya párhuzamos a részecskék mozgásával

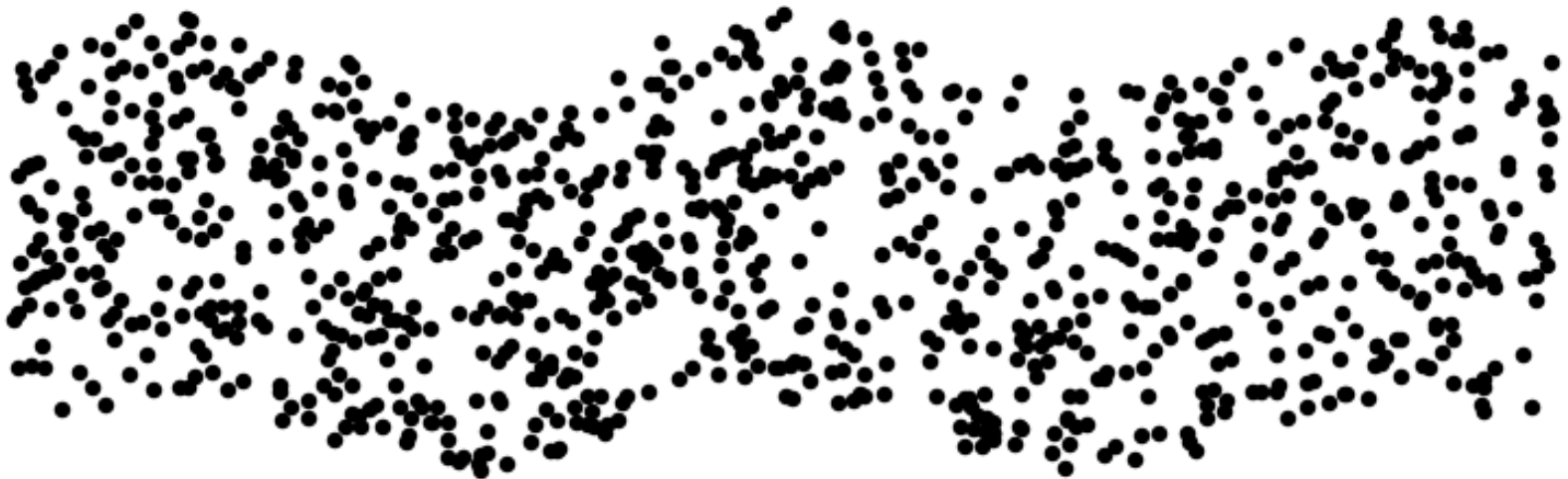

©2011. Dan Russell

A hullám forrása (itt egy mozgó felszín)

transzverzális hullám

A hullámfront haladási iránya merőleges a részecskék mozgására

a hullám haladása azt jelenti, hogy a részecskék mozgás-állapota terjed tova.

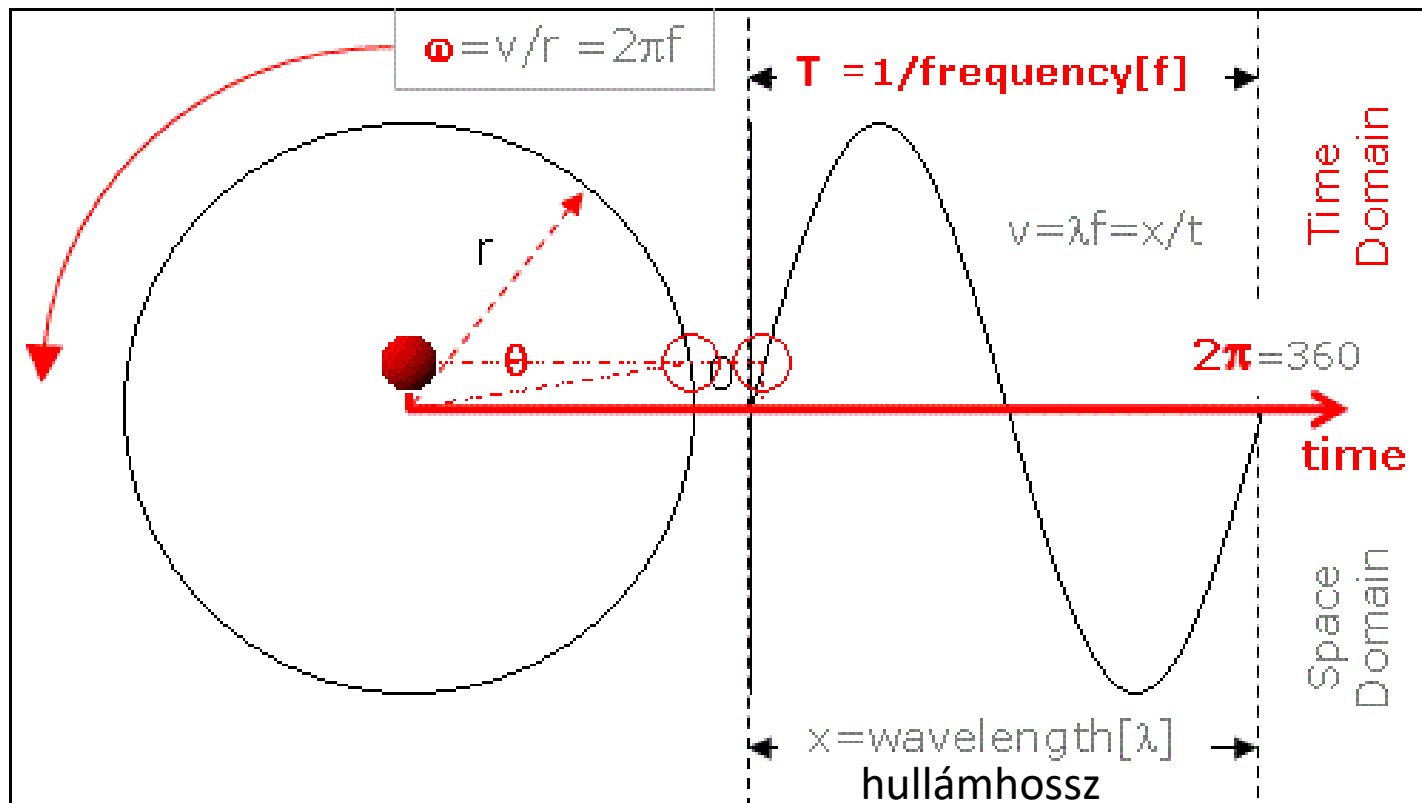

itt a mozgás-állapot például az egyes részek kimozdulásának mértéke.

a hullám „v” sebességgel terjed, így minden pont mozgása, kitérése a helyének és az időnek a függvénye.

A **harmonikus mozgás** a legtöbbet használt eset:

A hullám-egyenlet egy kicsit komplikált alakú:

$$\frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = c^2 \frac{\partial^2 u}{\partial x^2}.$$

valamely tulajdonság, pl kitérés értékének (itt “u”) időbeli (du/dt) és térbeli (du/dx) megváltozását vizsgáljuk, de a változás mértékének a változása is érdekes (d²u/d...²), ezeket pedig a terjedési sebesség (vagy fázissebesség) (itt “c”) köti össze.

A két változós u(x,t) függvényt keressük, amire a fenti igaz. A legegyszerűbb megoldás:

$$u(x,t) = A * \sin(k*x + \omega*t + \phi)$$

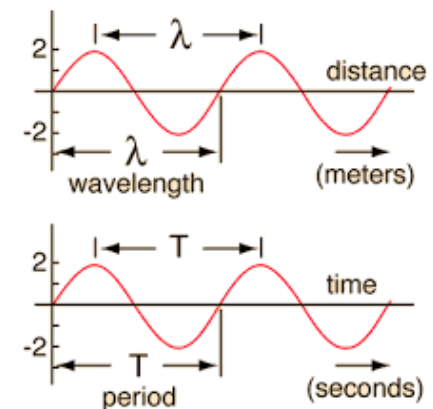
ahol

A az amplitúdó, k a hullámszám és ω a szögsebesség.

$\omega = 2\pi f$, és $f = 1/T$ [Hz], T a periódusidő.

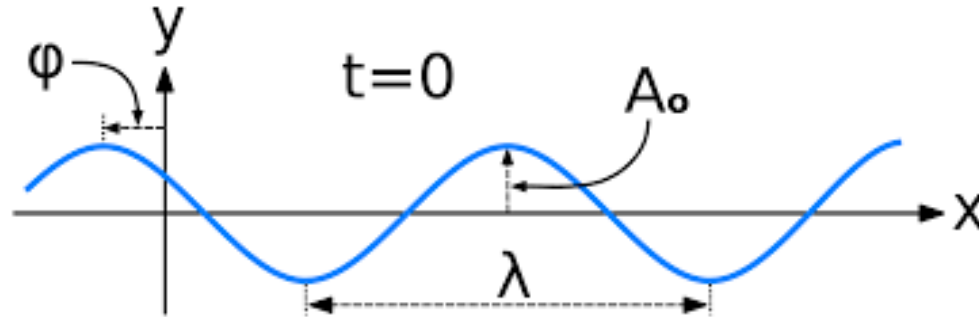
$\omega = c*k$ adja meg a hullámszámot, azaz $k = 2\pi/\lambda$.

ahol λ a hullámhossz.

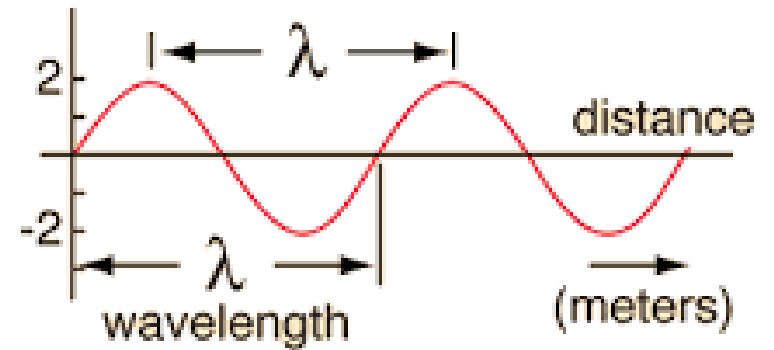

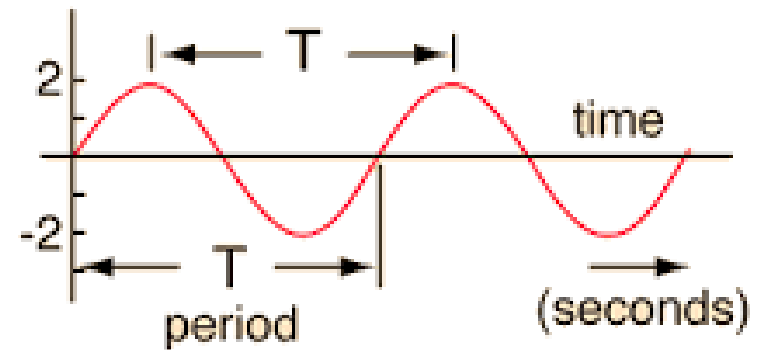
grafikusan

pillanatfelvétel

egy adott pontban az időbeli változás

Hullámfajták

- Keletkezés **mechanizmusa** szerint:

1. Mechanikai: rugalmas deformáció, rugalmas közegben terjed (pl. hang)
2. Elektromágneses: elektromos zavar, vákuumban (is) terjed (pl. fény)

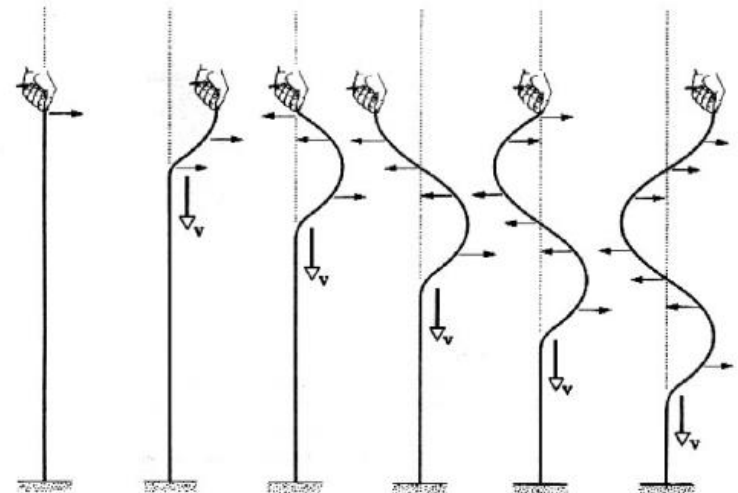
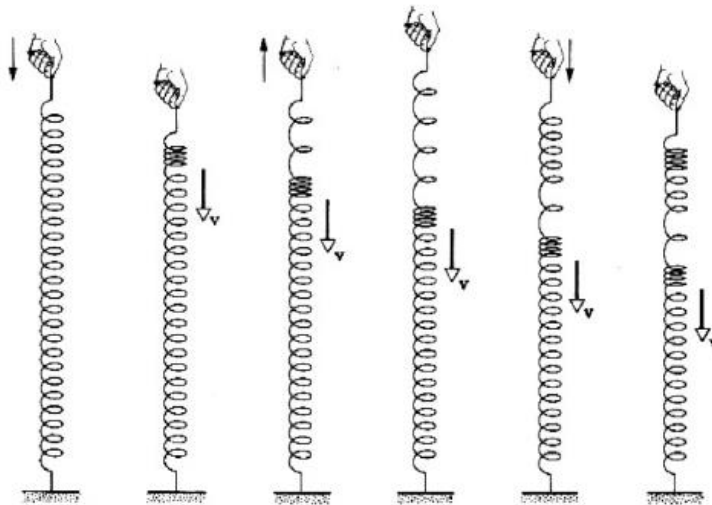
- Terjedés **dimenziója** szerint:

1. egydimenziós (pl. megpendített húr)
2. felületi hullámok (pl. síkhullám vízfelületen)
3. térbeli hullámok (pl. hang)

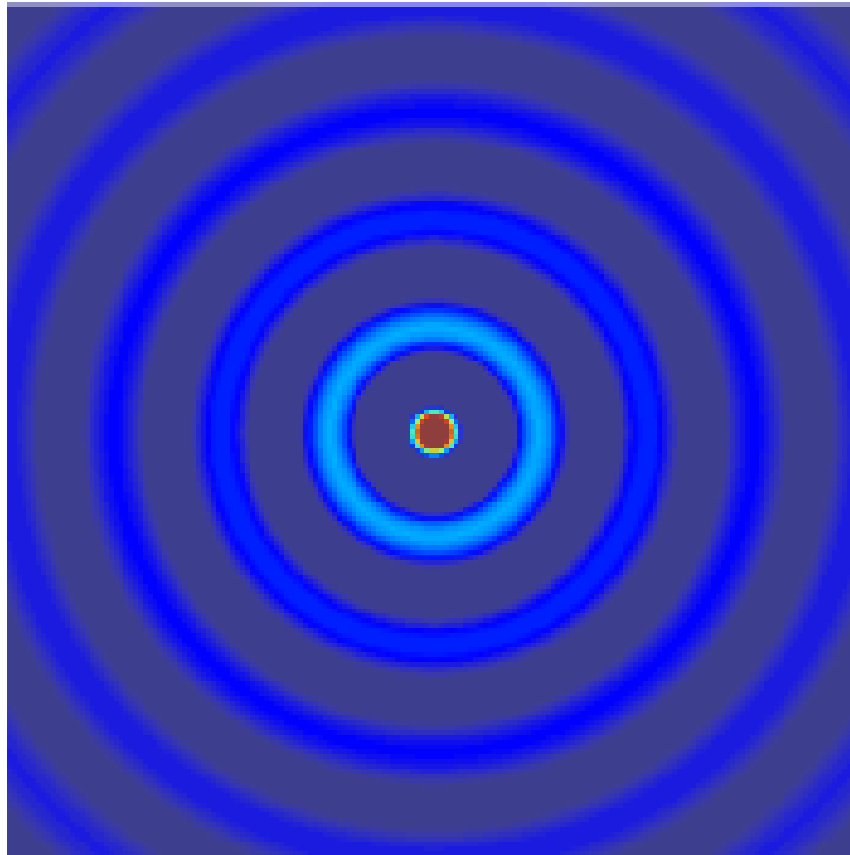

- A rezgés és terjedés relatív **irányai** szerint:

1. Longitudinális (pl. hang)
2. Transzverzális (pl. fény)

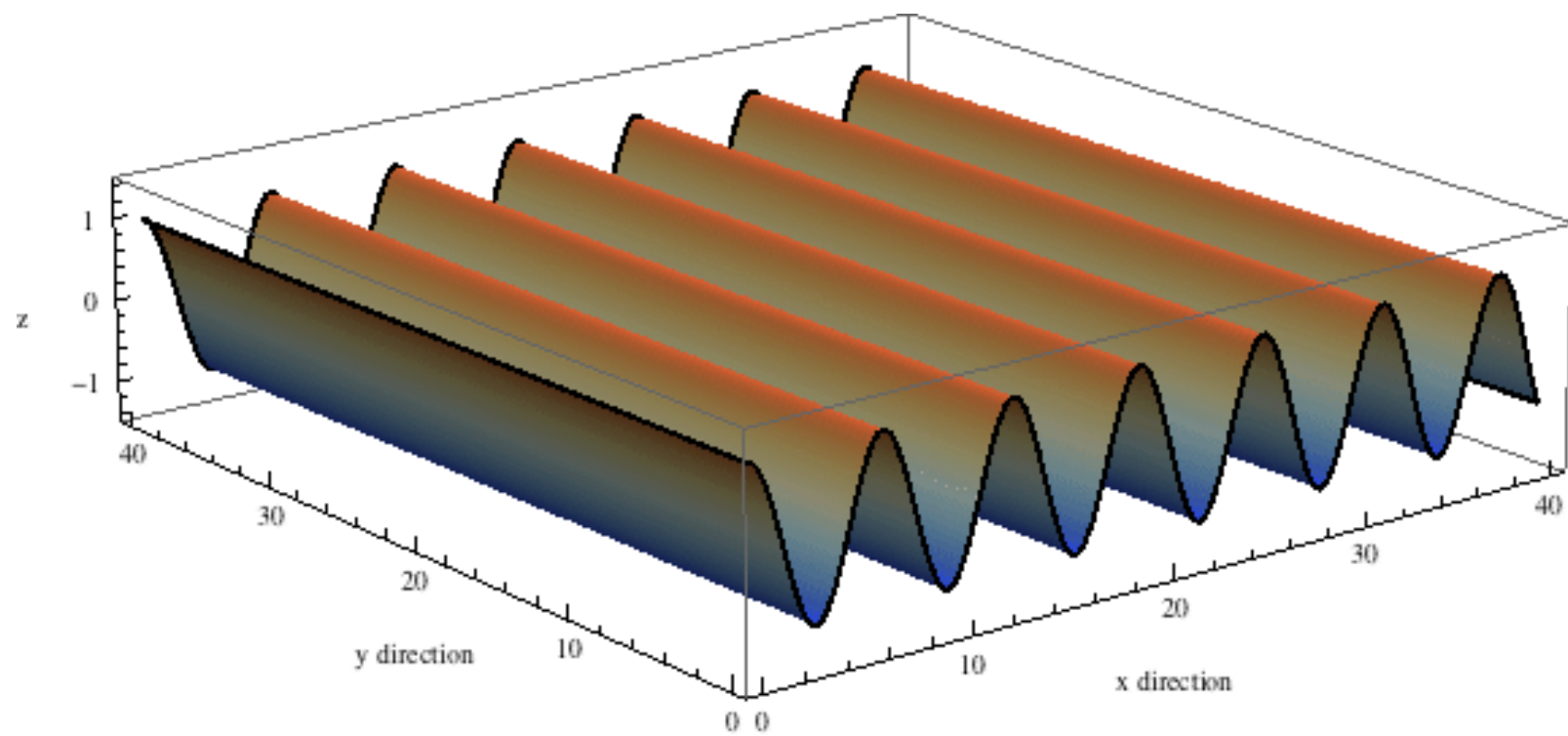

pontszerű hullámforrás, homogén közegben
(tehát mindenfele egyformán terjed)

kör- vagy gömbhullám

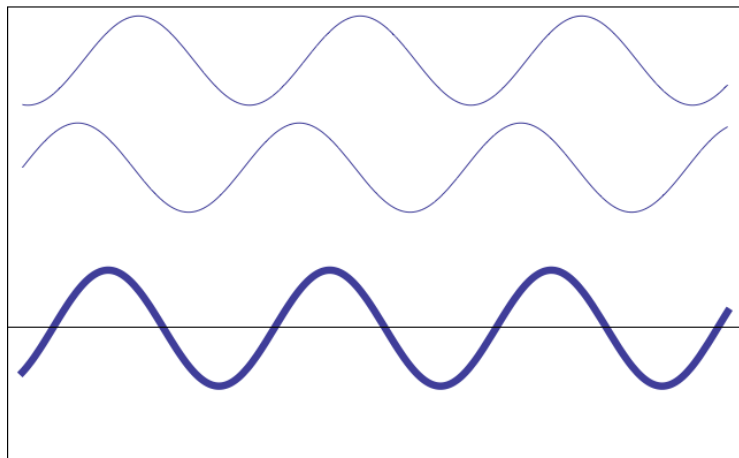
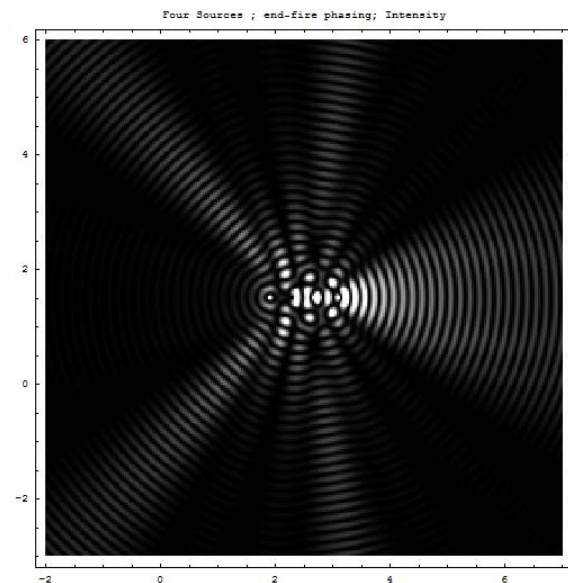
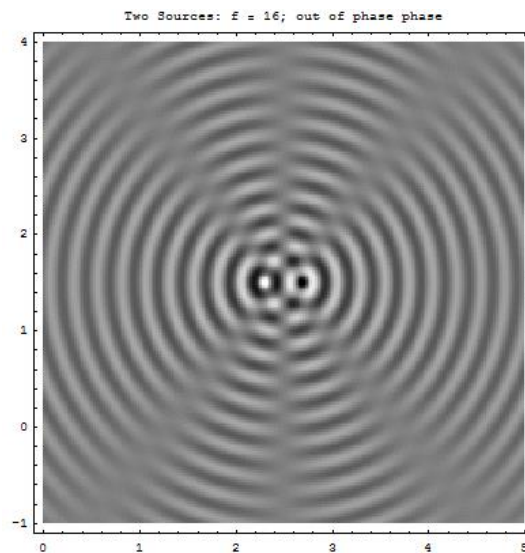
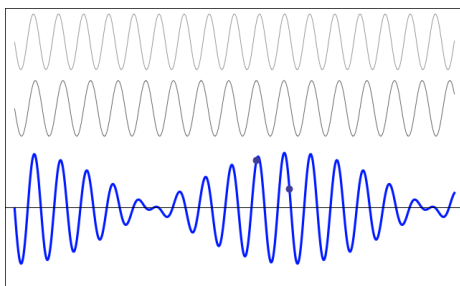
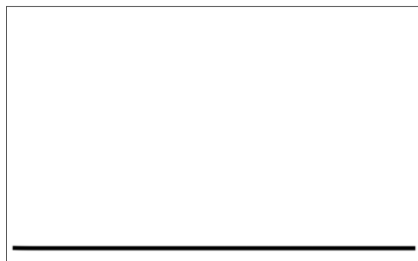
síkhullám

Hullámok szuperpozíciója: a „kitérés”ek amiket az egyes hullámok okoznak összeadódnak.

$$u(x,t) = A_1 * \sin(k_1 * x + \omega_1 * t + \phi_1) + A_2 * \sin(k_2 * x + \omega_2 * t + \phi_2) + \dots$$

kivéve ha extrém nagy amplitúdók vannak, akkor egyéb effektusok jelennek meg: nemlinearitás.

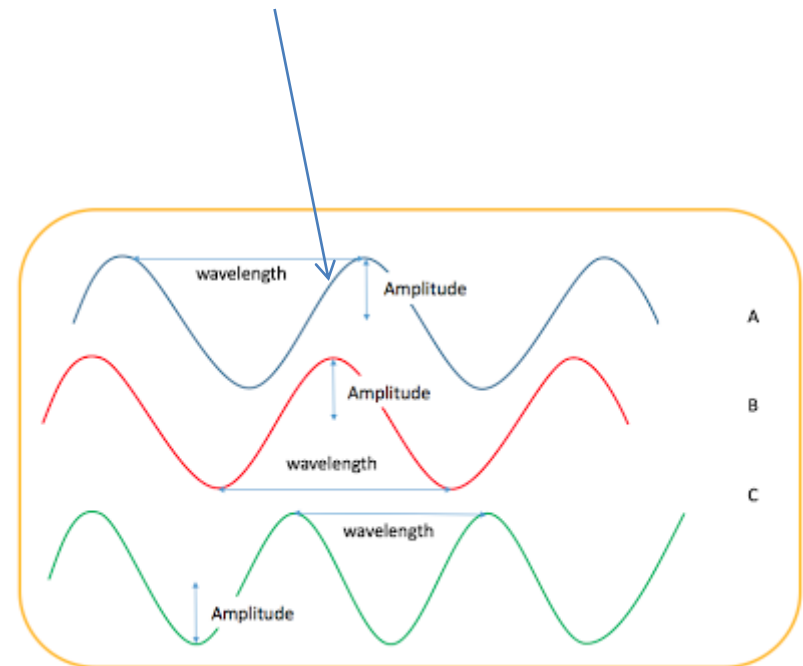
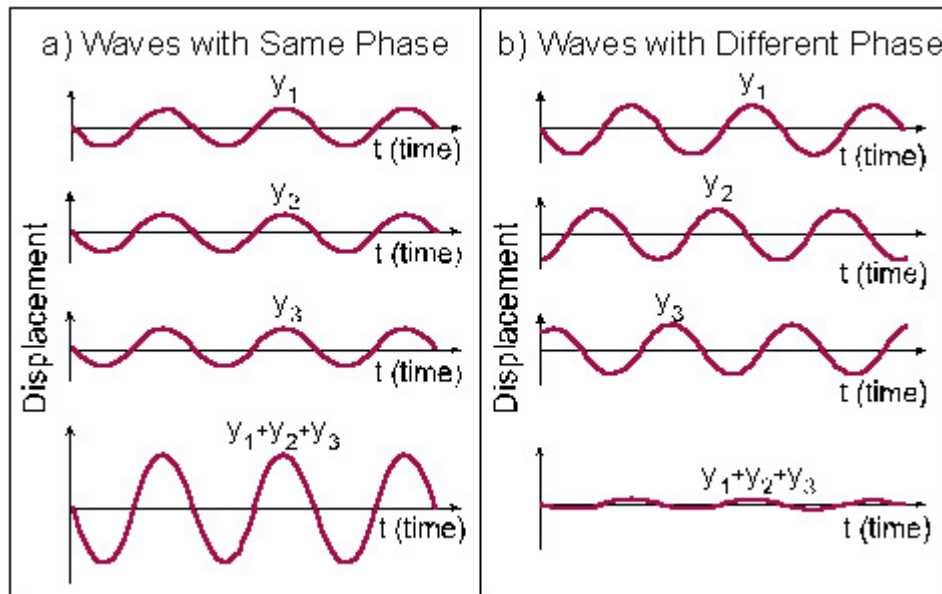

<https://www.acs.psu.edu/drussell/demos/superposition/superposition.html>

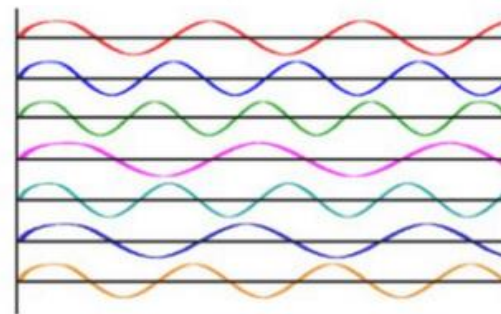
Koherens hullámok: az egyes hullámok közötti **fázis-eltérés** időben állandó.

koherens hullámok ki tudnak alakítani időben stabil mintázatot

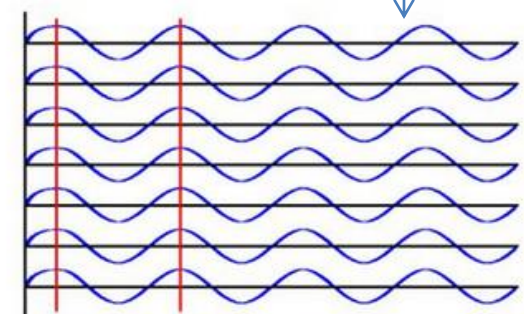

Konstruktív interferencia:
„maximum – maximummal”

Destruktív:
ellentétes fázisban találkoznak

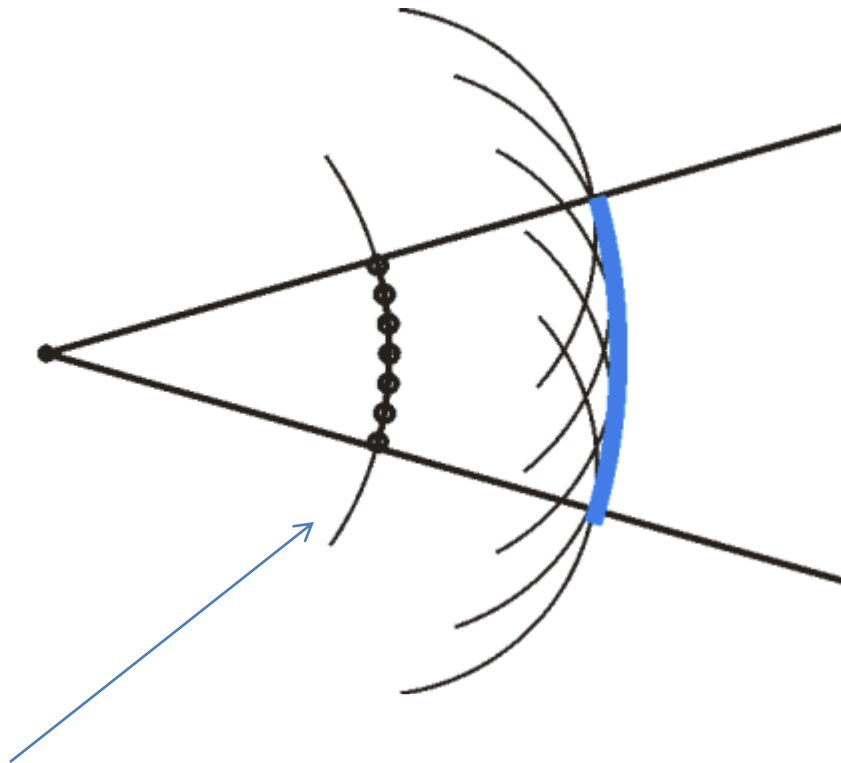
Incoherent light waves

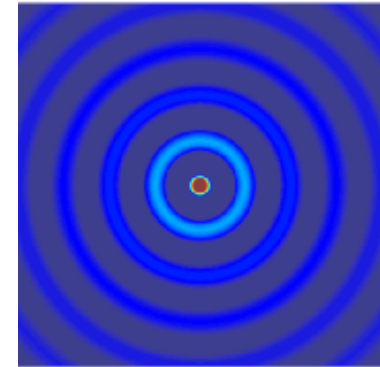
Coherent light waves

A Huygens-Fresnel elv

Minden hullámterjedés felbontható sok elemi gömbhullám összegére, melyek egymással interferálnak.

hullámfront: azonos fázisú pontok halmaza (pl a maximumok)

Christiaan Huygens
(1629-1695)

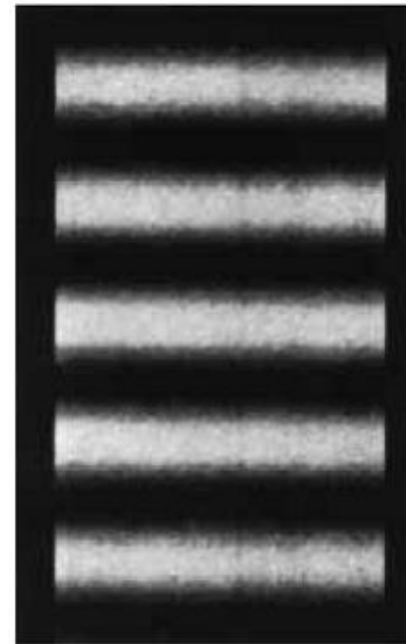
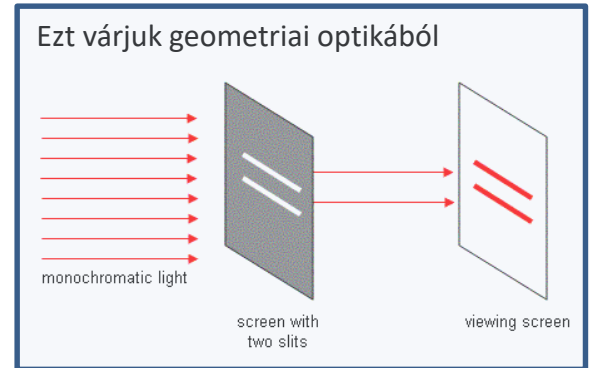
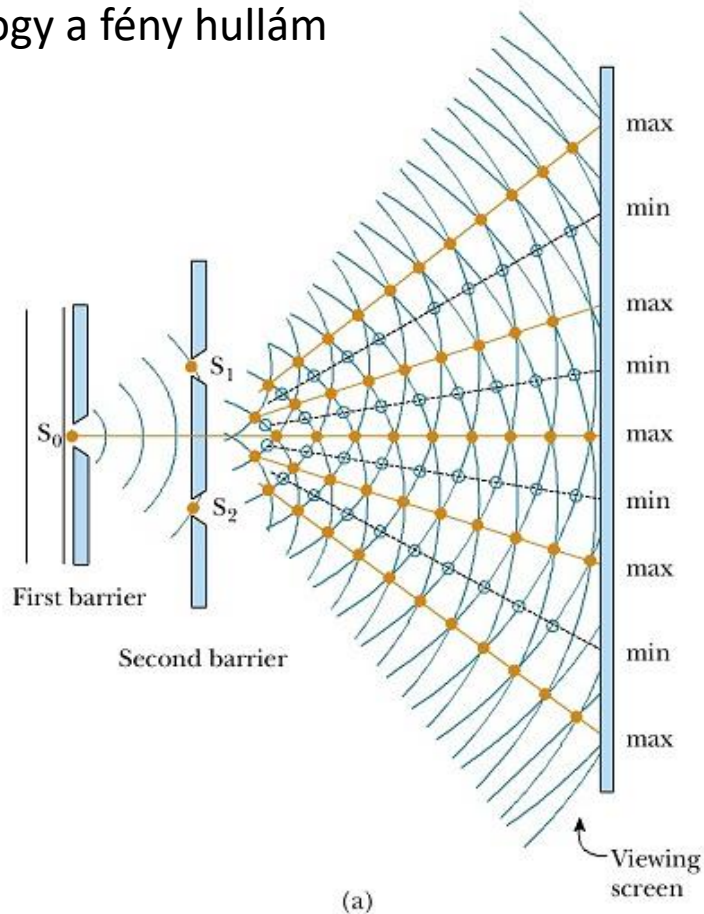
Augustin-Jean Fresnel
(1788-1827)

Kísérletek amiket csak a hullámtan magyaráz meg

Young-féle két-réses kísérlet

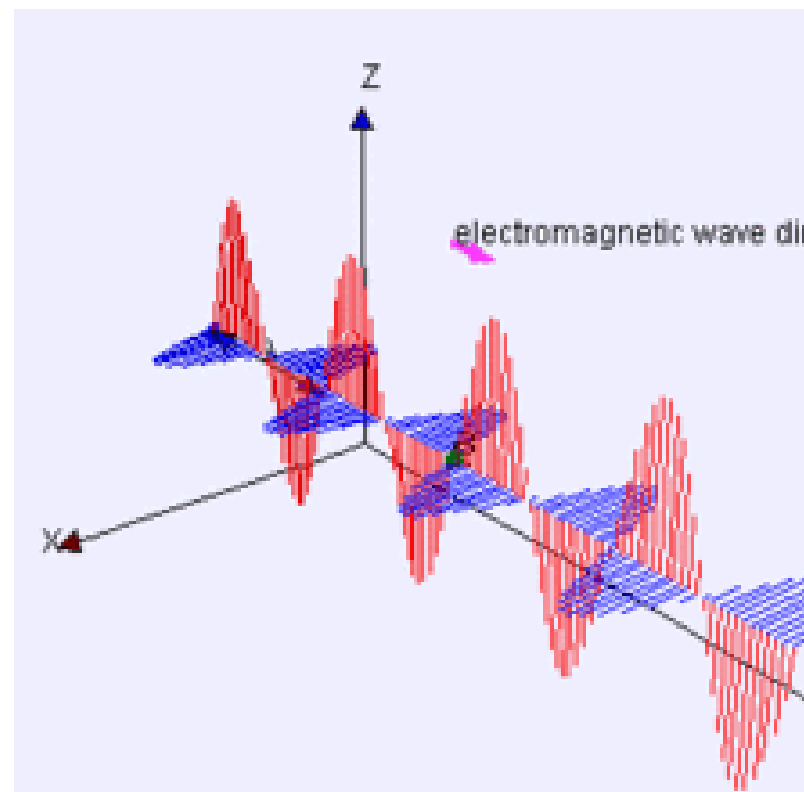
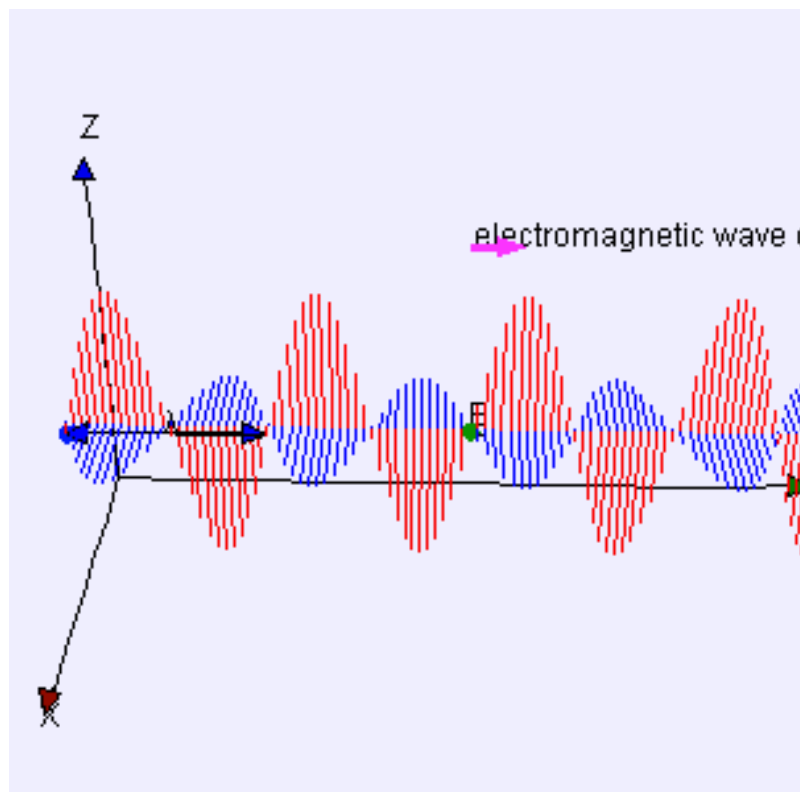
ez bizonyítja hogy a fény hullám

Thomas Young

Ráadásul két hullám együtt: elektromos tér (**E**) és mágneses tér (**B**) együttes hullámozása

Az elektroomágneses hullámokat ezért két egyenlet adja meg:

$$\frac{\partial^2 \mathbf{E}}{\partial t^2} - c_0^2 \cdot \nabla^2 \mathbf{E} = 0$$

itt a ∇ a változás változását jelenti $d^2/d...^2$ 3 dimenzióban

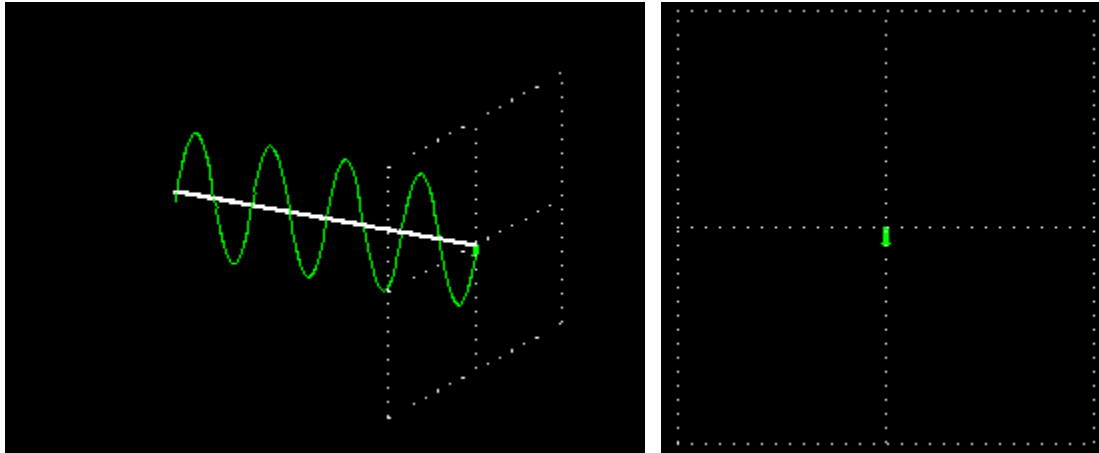
$$\frac{\partial^2 \mathbf{B}}{\partial t^2} - c_0^2 \cdot \nabla^2 \mathbf{B} = 0$$

a megoldás megint trigonometrikus, DE most $\mathbf{x}, \mathbf{k}$ vektor benne:

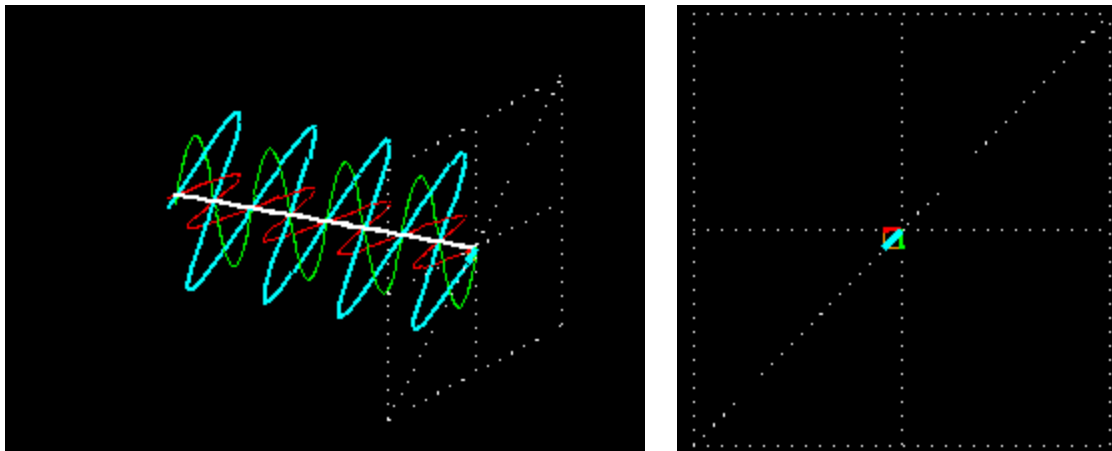
$$\mathbf{E}(\mathbf{r}, t) = \mathbf{E}_0 \cos(\omega t - \mathbf{k} \cdot \mathbf{r} + \phi_0)$$

$$\mathbf{B}(\mathbf{r}, t) = \mathbf{B}_0 \cos(\omega t - \mathbf{k} \cdot \mathbf{r} + \phi_0)$$

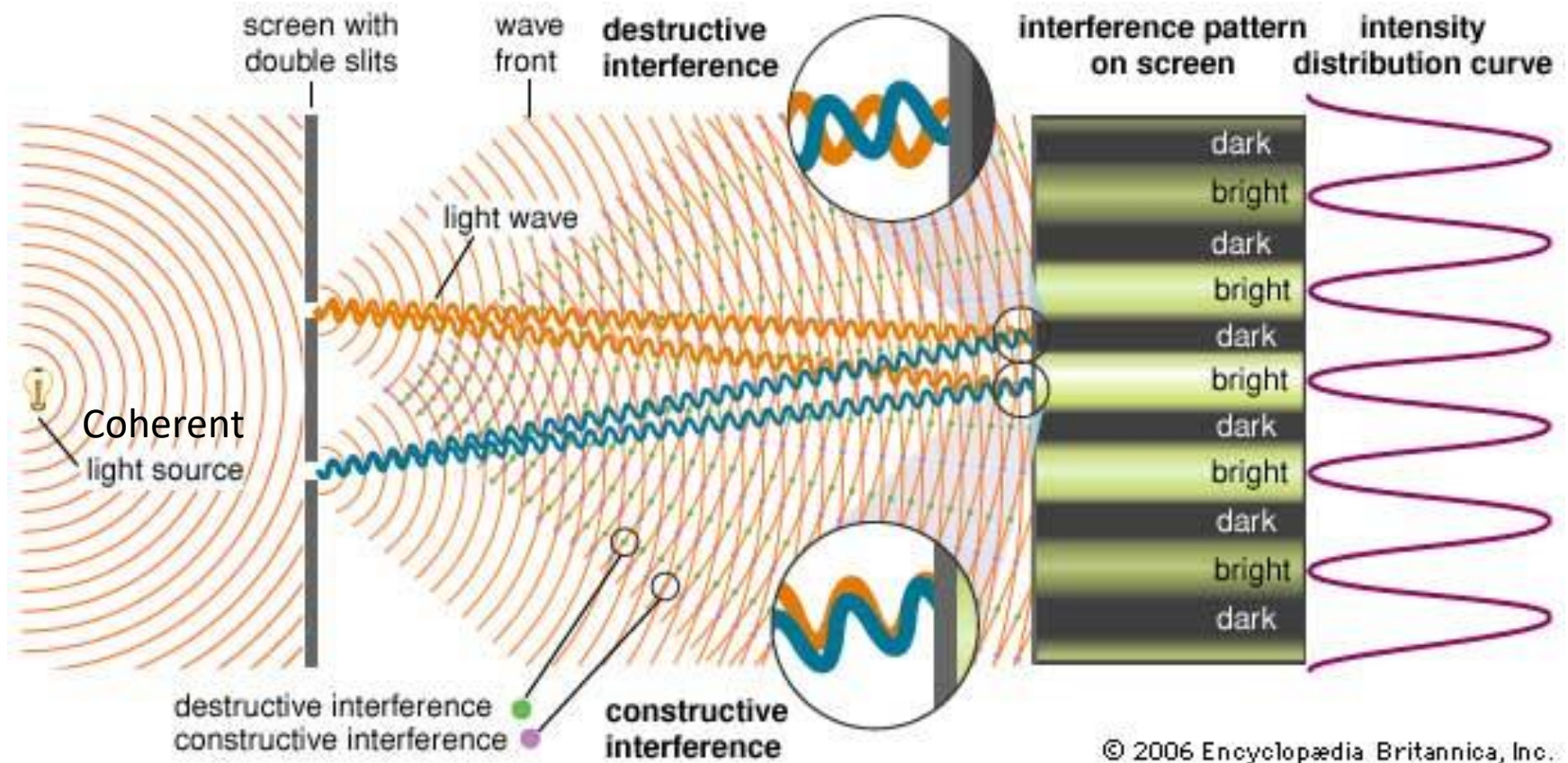
Általában csak az E teret rajzoljuk le, mivel a B úgys merőleges rá, így az ábrák egyszerűbbek lehetnek. DE ettől még mindig mindkettő jelen van!

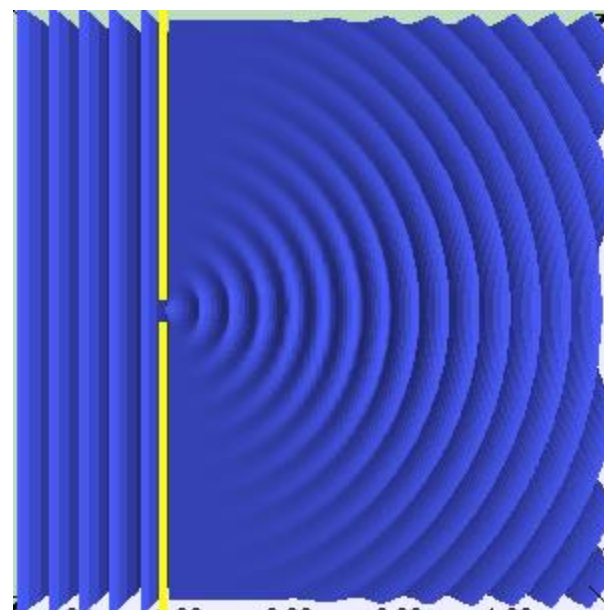
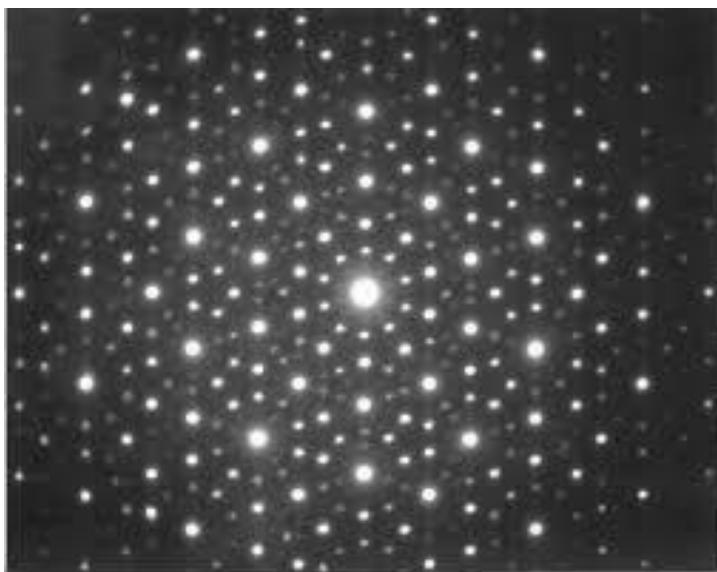
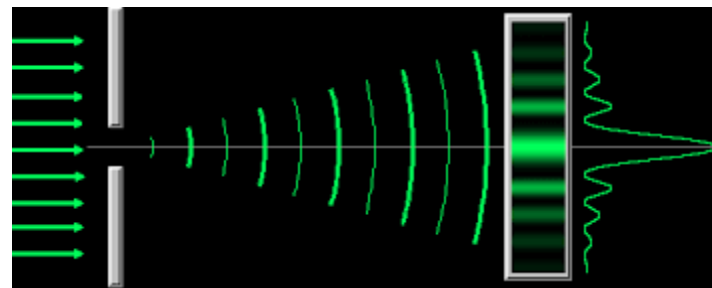
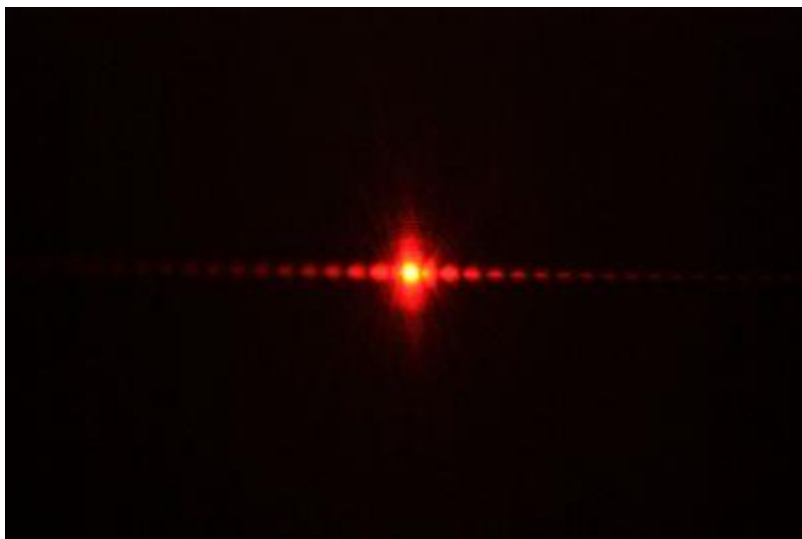
ha két eltérő állású E-vektort adunk össze:

A Huygens-Fresnel elv és az interferencia megmagyarázza a Young-féle kísérletet!

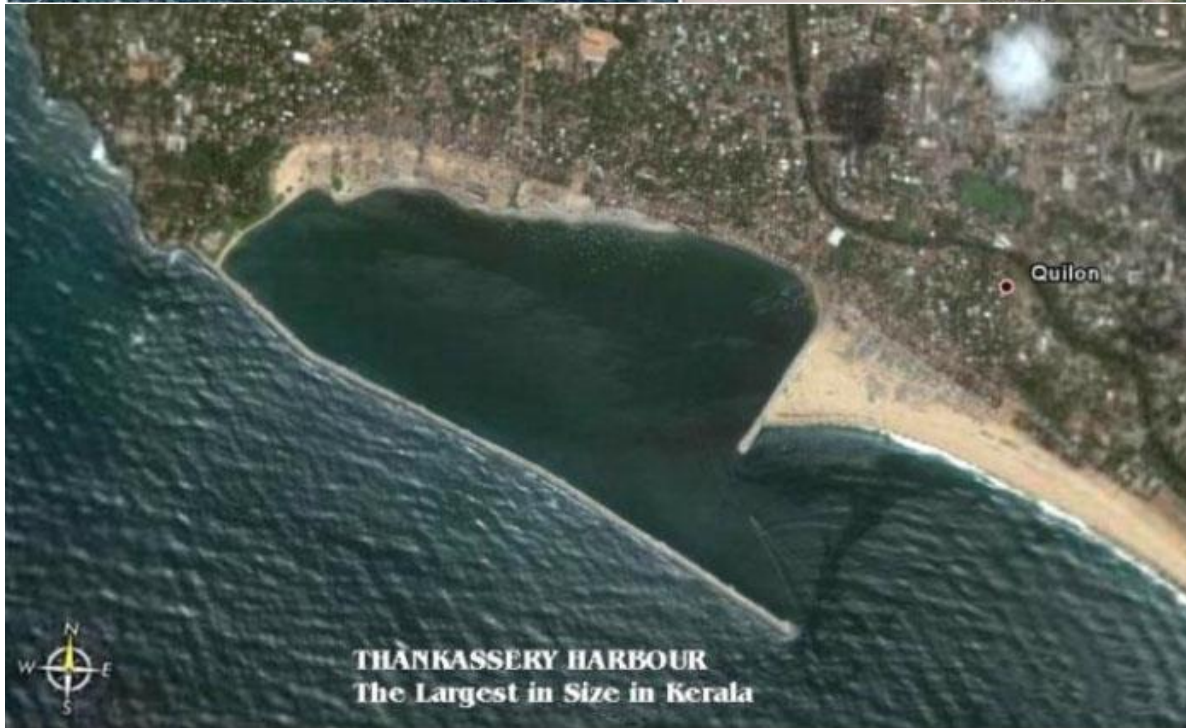

Diffrakciós mintázatok koherens fénnyel. (lézerekkel lehet jól látni)

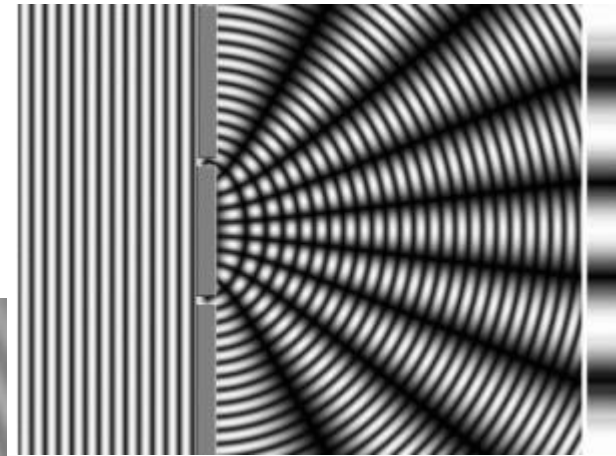
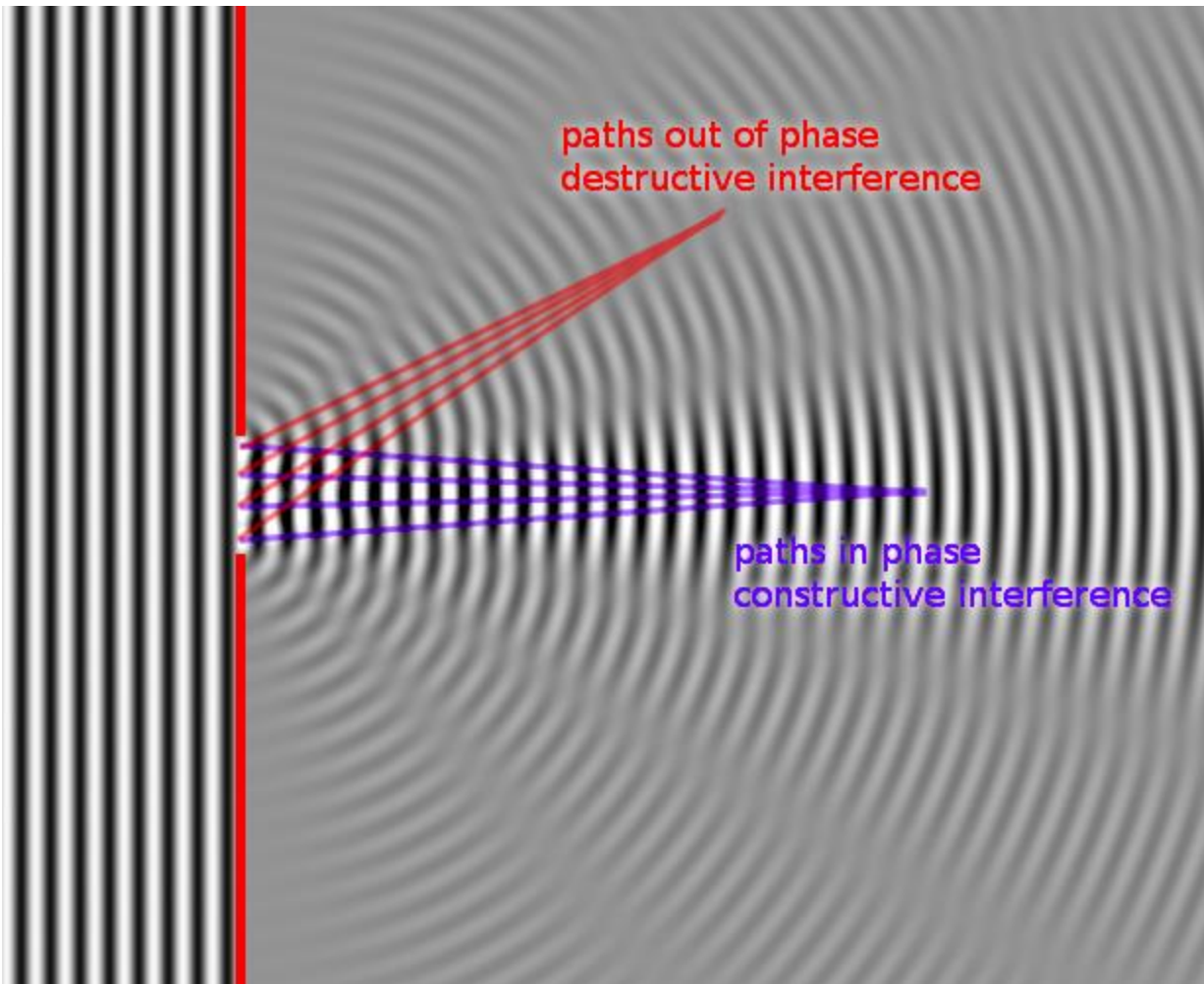
rtg diffrakció

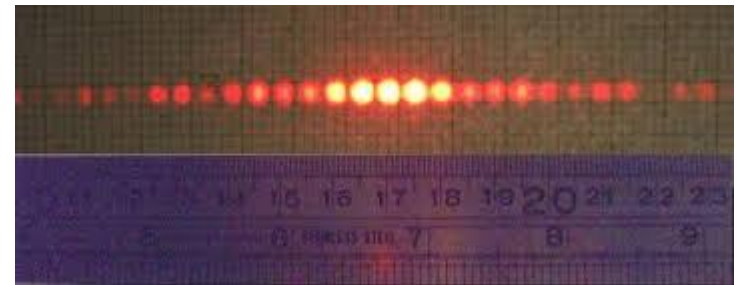
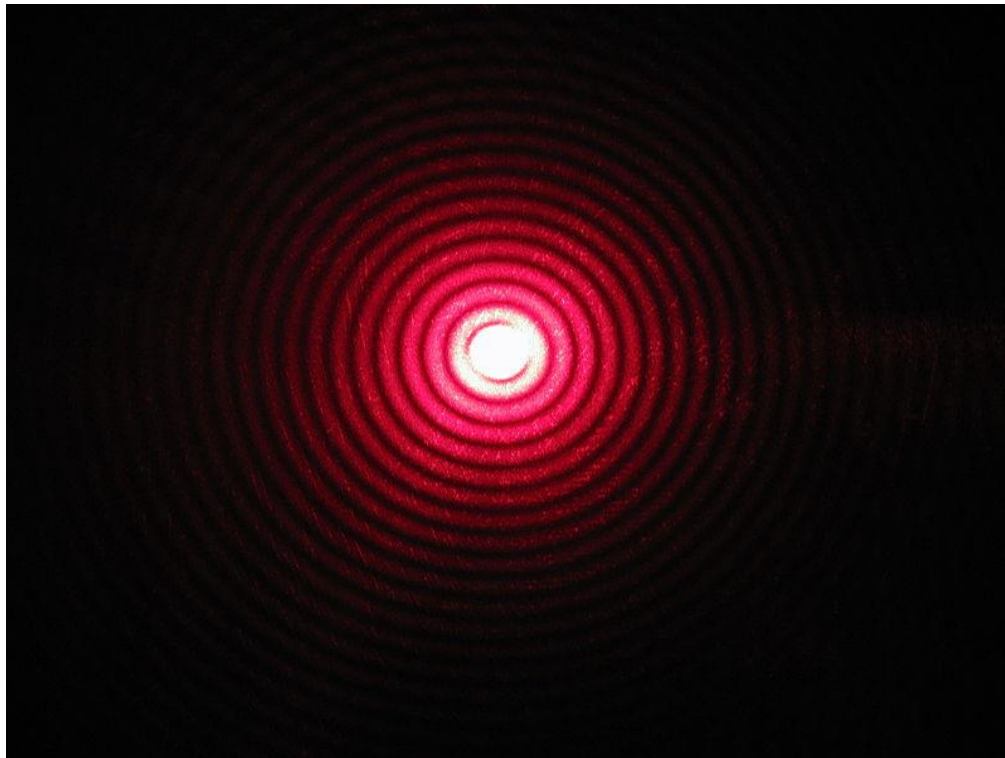
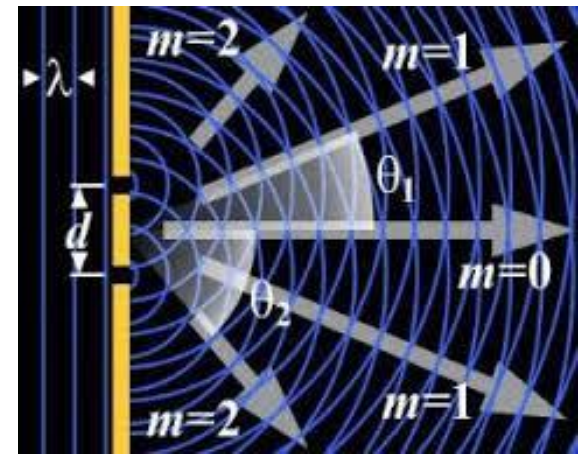
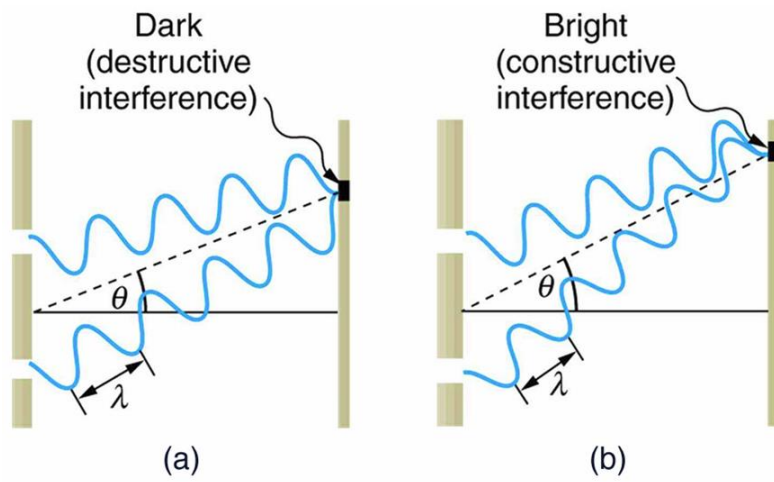

Diffrakció a vízen is előfordul...

To understand the patterns we need to calculate the phase for each wave at the screen.

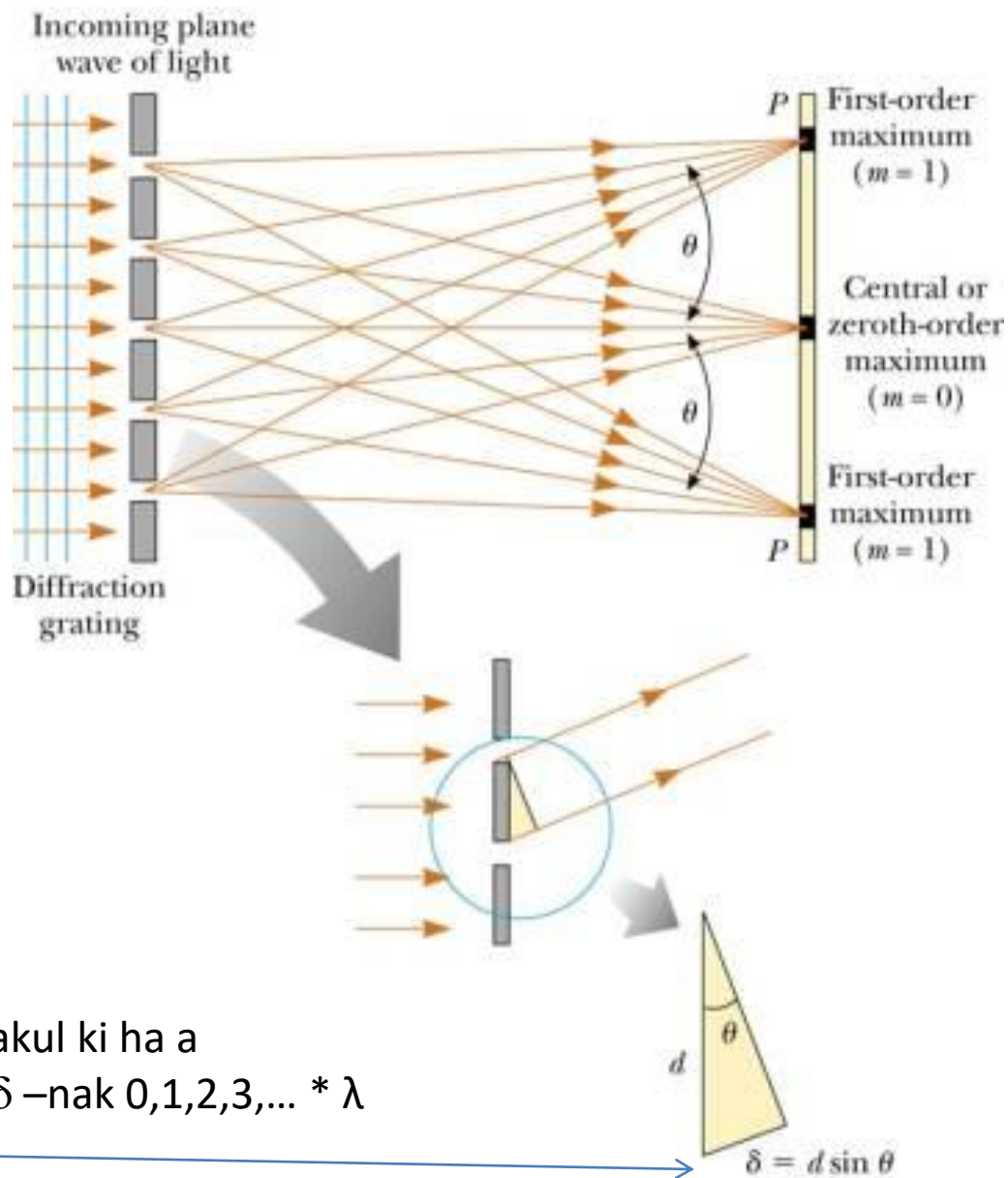

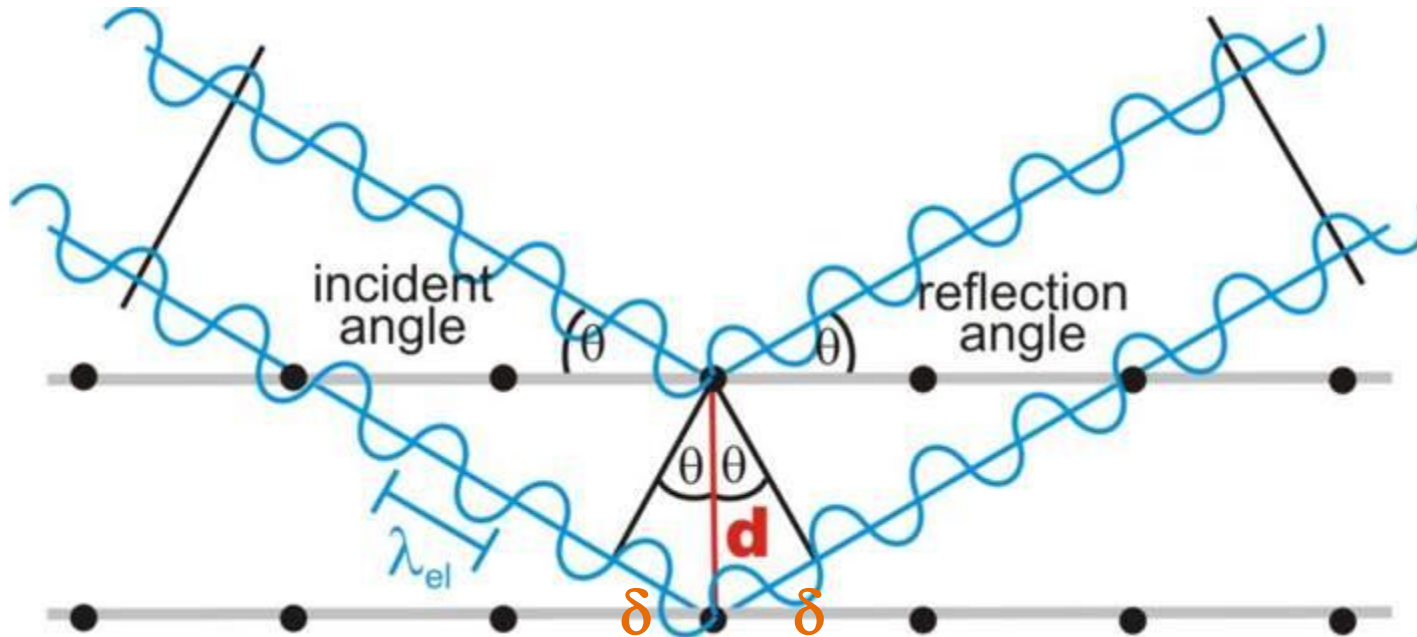

Elhajlás optikai rácson:

Konstruktív interferencia akkor alakul ki ha a fáziseltérés $0, 1, 2, 3, \dots \cdot 2\pi$. Tehát δ -nak $0, 1, 2, 3, \dots \cdot \lambda$ nagyságúnak kell lennie.

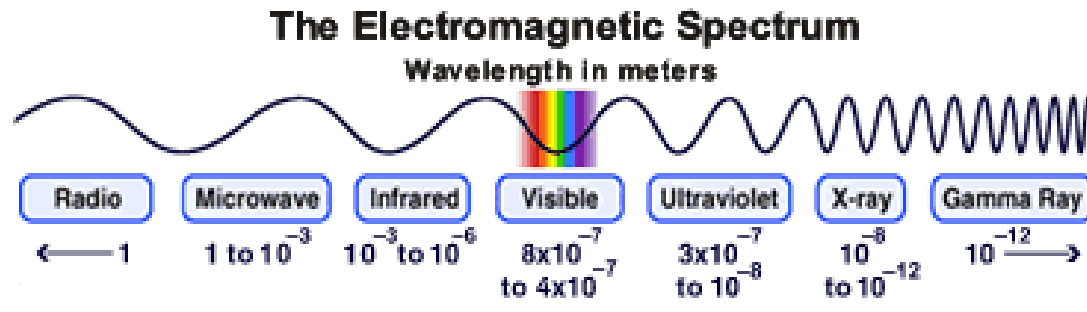
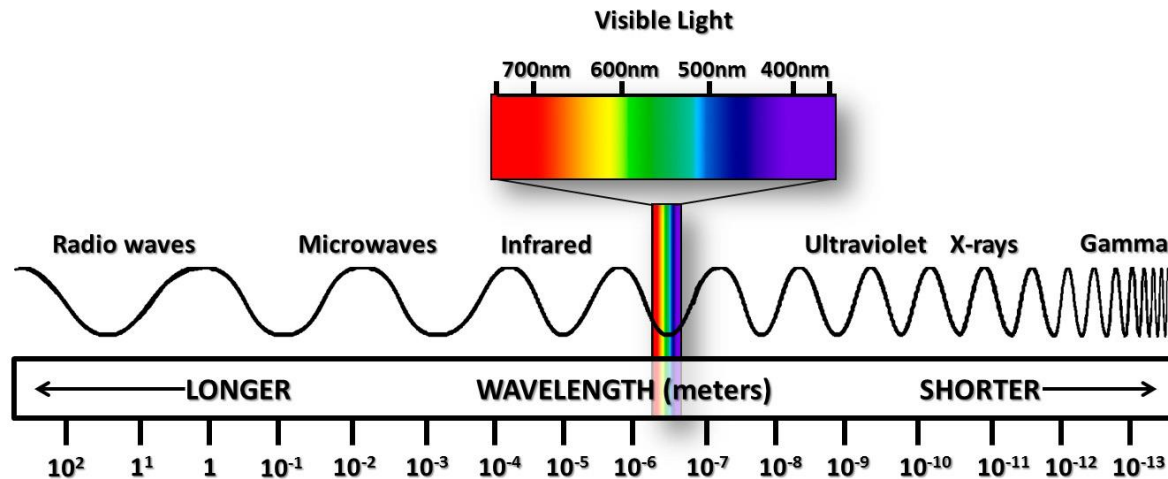
A reflexiós rácson az útkülönbség kétszer jelenik meg, így $2\delta = \lambda$
(vagy egész számú többszöröse)

Ha λ ismert, és a θ -t mérjük akkor d meghatározható -> röntgendiffrakciós szerkezetmeghatározás

Alkalmazás

az optikai ráccsal a fényt frekvenciák (hullámhossz) szerint fel lehet bontani

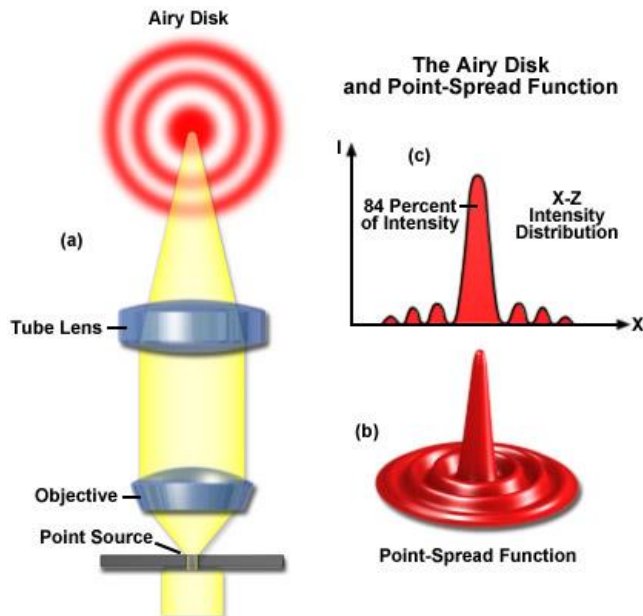
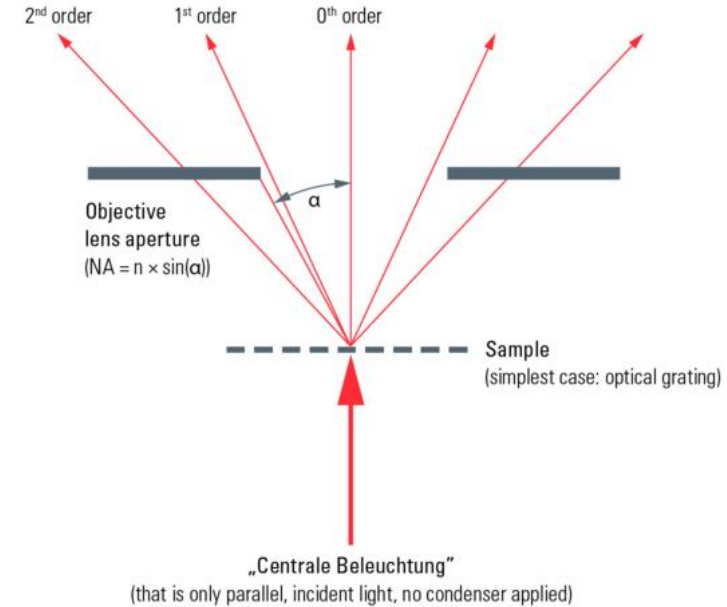
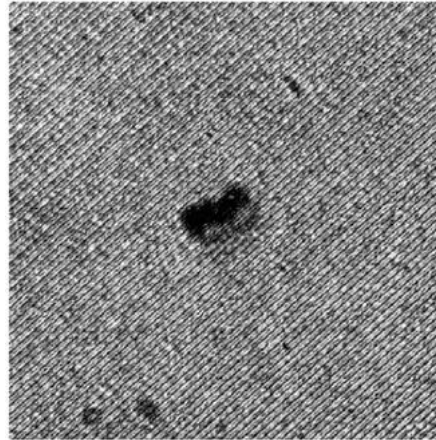
About the size of:

A fénymikroszkóp felbontóképessége a hullám-elhajlás miatt korlátozott

Abbe elv

csak akkor kapunk képet a tárgyról a mikroszkópban, ha legalább az előrendű diffrakciós maximum is bejut az objektívbe és résztvesz a képképzésben.

$$d = \frac{\lambda}{2n \sin \alpha}$$

Ernst Abbe
(1840-1905)

modern verzióban: $\delta = 0.61 \frac{\lambda}{n \sin \omega}$

Ezt egy objektív mikrométerrel és zárható réssel ellátott mikroszkóppal be is lehet mutatni

detailed image of the
optical grating
(many higher order maxima)

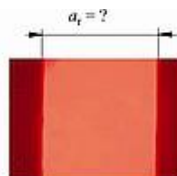
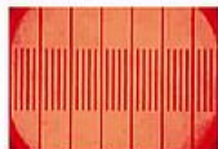

image of the
"red" slit

blurred image
of the optical grating
(limiting case,
10 μm lines are
just not visible)

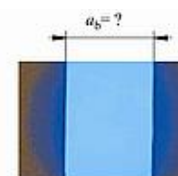
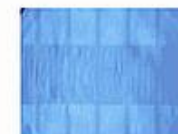
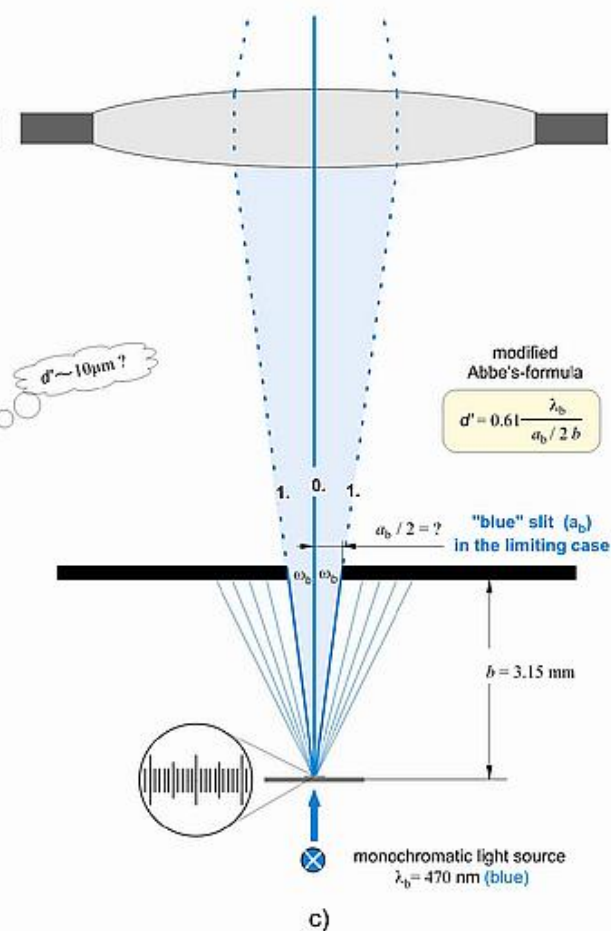
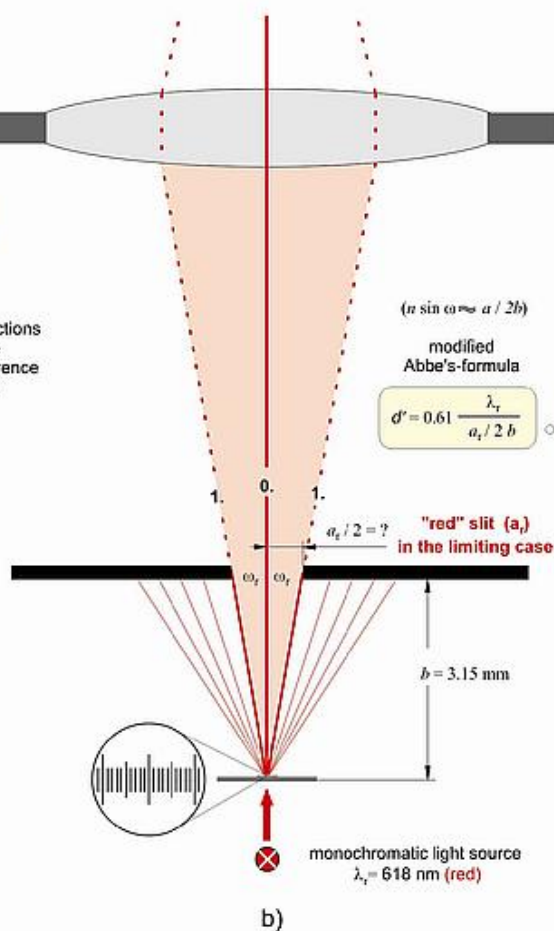
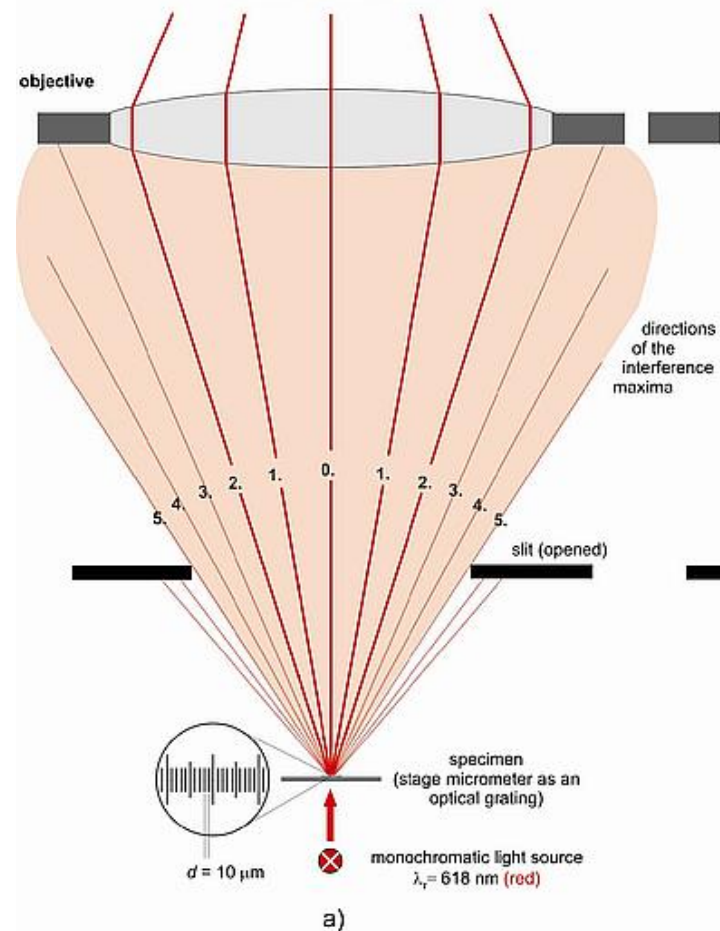

image of the
"blue" slit

blurred image
of the optical grating
(limiting case,
10 μm lines are
just not visible)

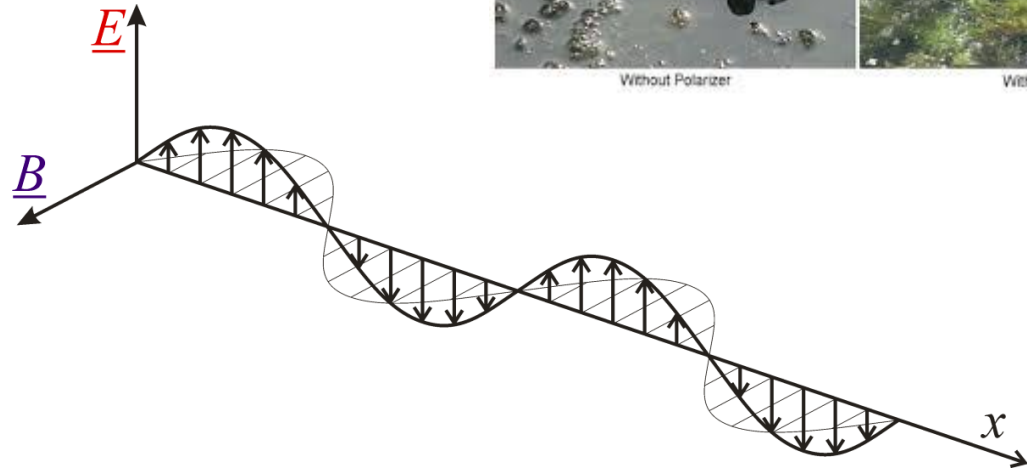

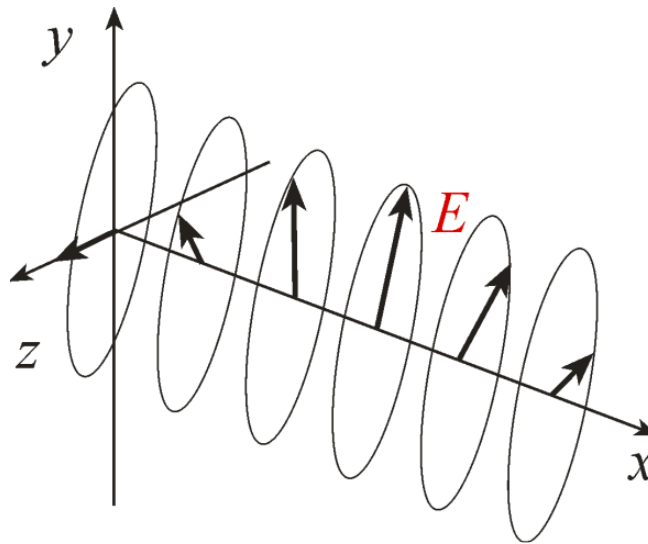
Polarizáció

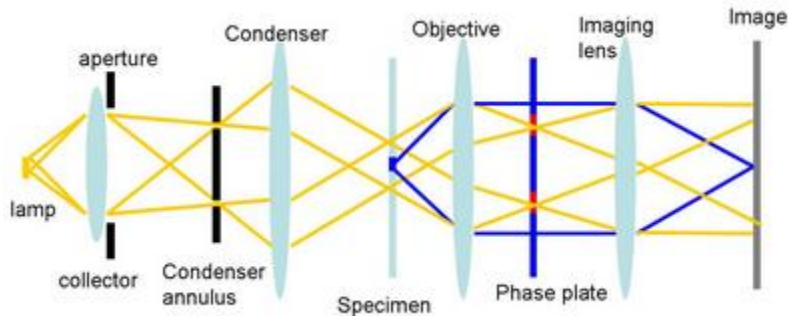
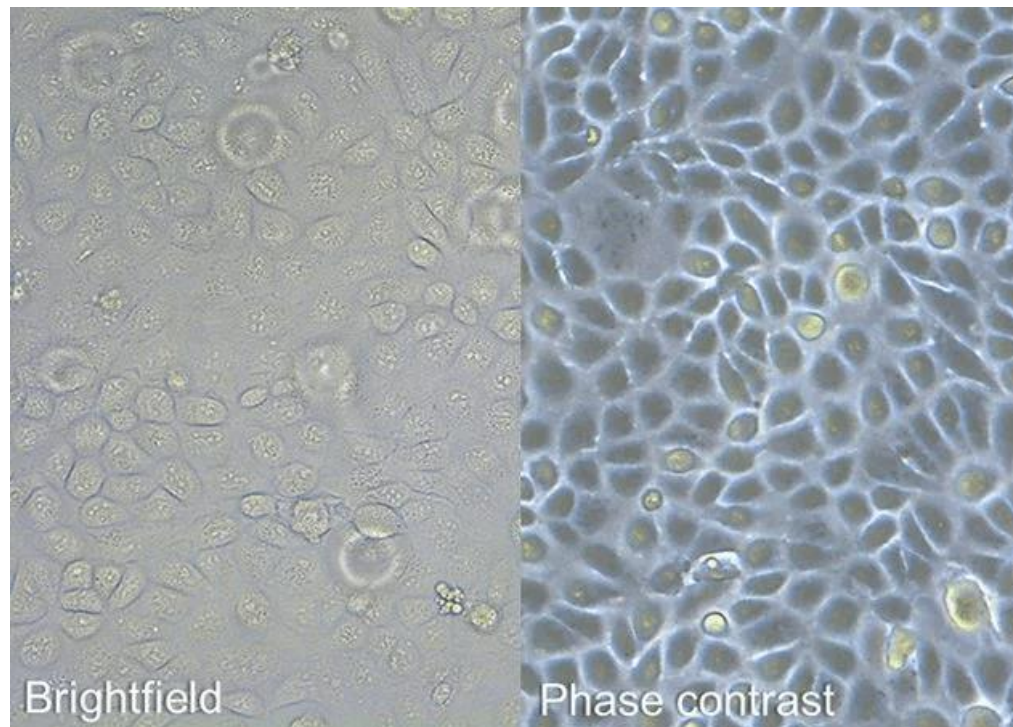
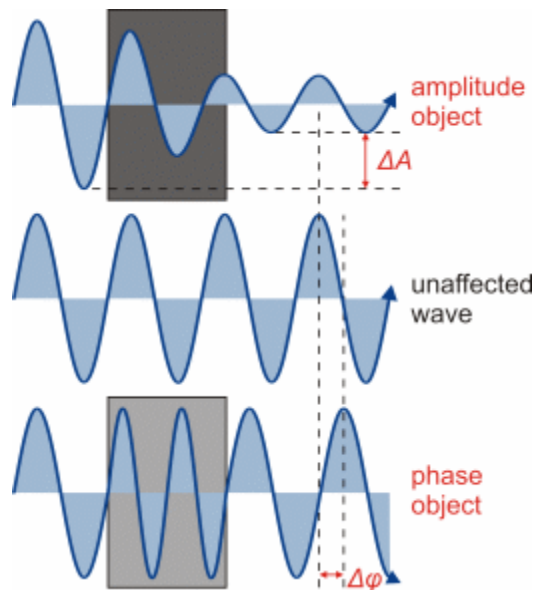
Lineárisan polarizált fény

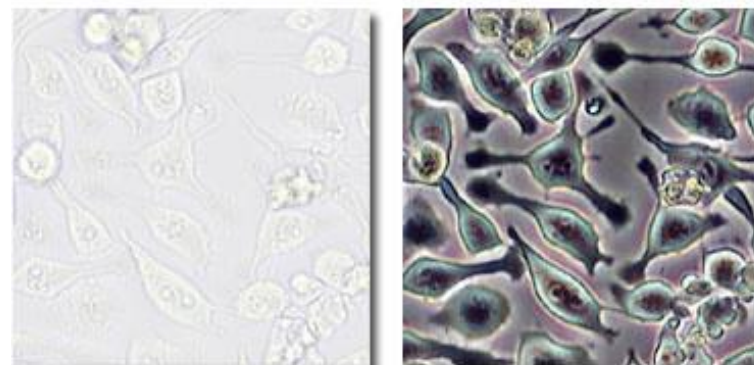
Cirkulárisan polarizált fény

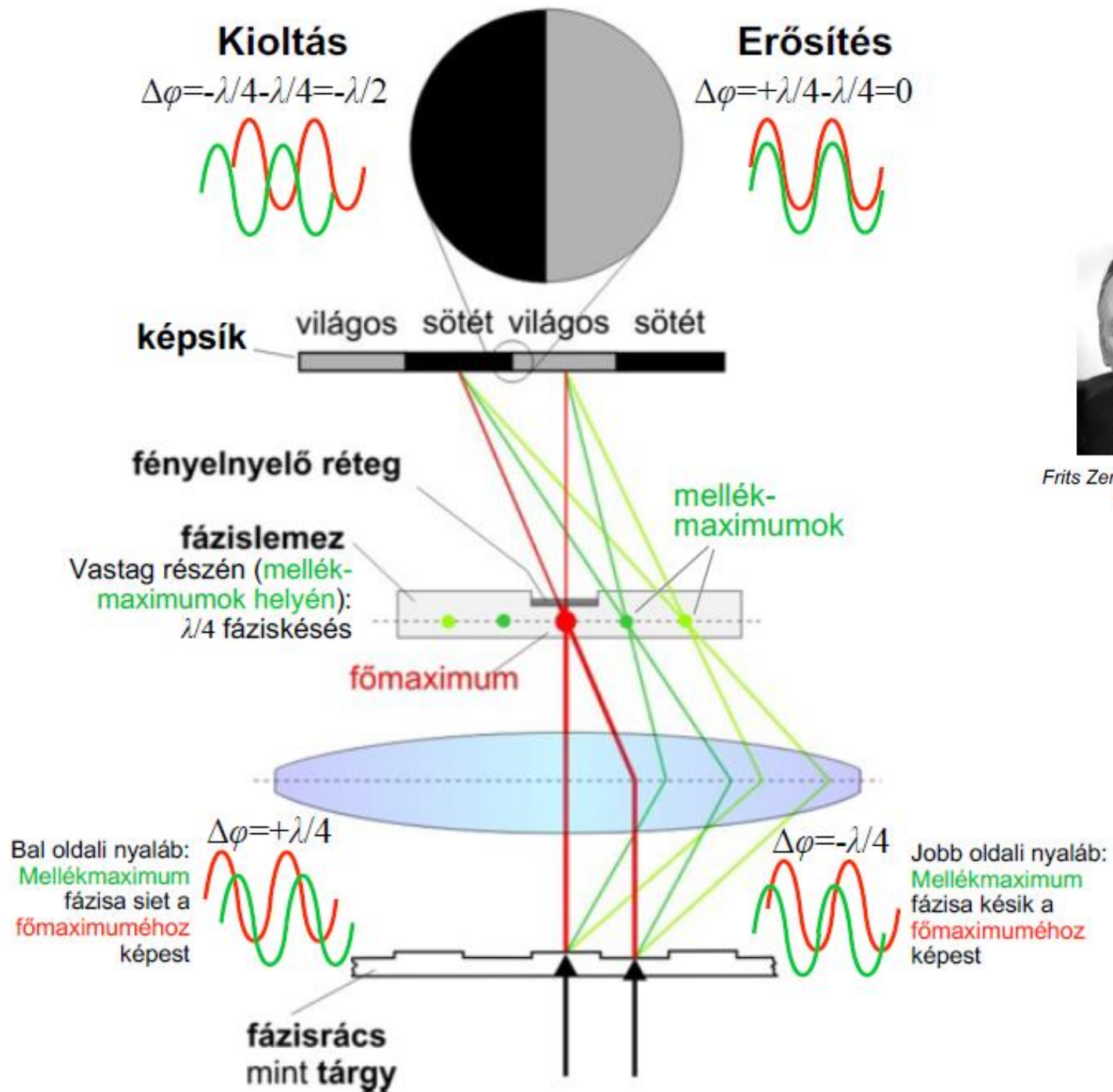

Fáziskontraszt mikroszkópia

Az egyes elhajlási maximumok ügyes keverésével elérhető hogy ha a tárgyból kilépő fénysugarak különböző fázisú hullámokat tartalmaznak akkor a fáziseltérés a képen amplitúdó-eltérésként, azaz fényesség eltérésként jelentkezen.

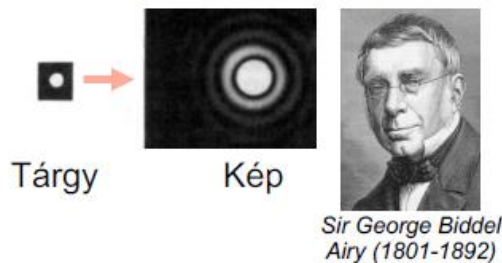

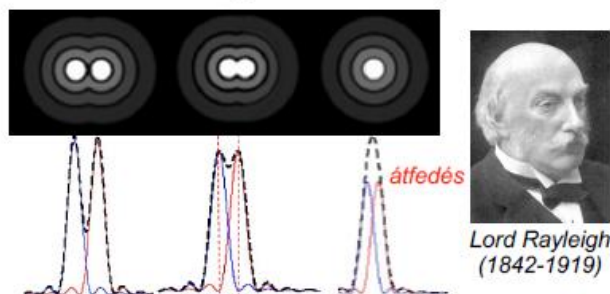
Frits Zernike (1888-1966)
Nobel-díj

Diffракció miatt: pontszerű tárgy képe elhajlási korong (Airy korong)

Rayleigh feltétel: a tárgypontok feloldhatók, ha nincs túl nagy átfedés a képek között

Legkisebb feloldott távolság behatárolt (Abbe-képlet):

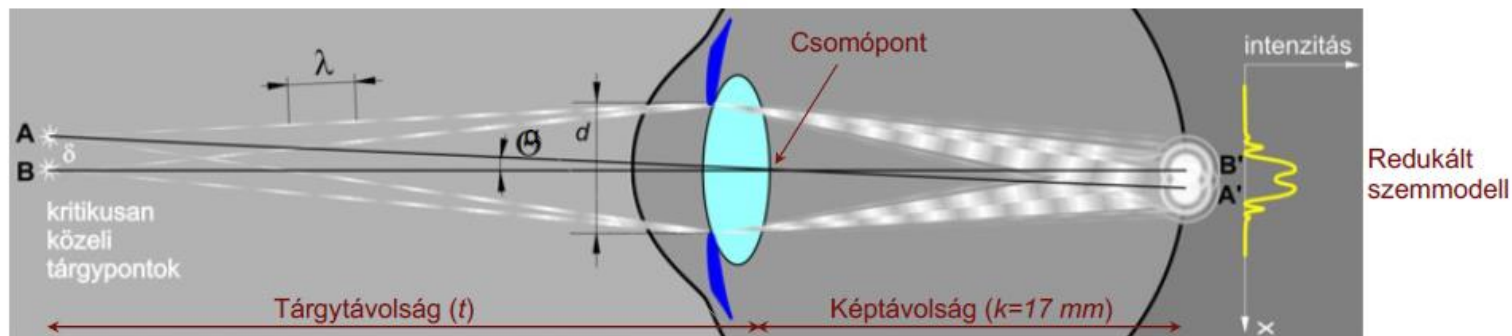
$$d = \frac{0.61\lambda}{n \sin \alpha}$$

λ = hullámhossz
 n = közeg törésmutatója
 α = optikai tengely és legszélső nyaláb által bezárt szög (félnyílásszög)

Ernst Abbe (1840-1905)

Az emberi szem hullámoptikai feloldóképessége:

Látószöghatár: $\alpha_H = 1.22 \frac{\lambda}{d}$

Az a legkisebb látószög, amelynél két különálló pontot meg tudunk különböztetni egymástól. Közepes hullámhossz (550 nm) és pupilla átmérő (4 mm) értékekre: 0.6' (szögperc)

szem optikája gyakorlat

van amit a hullámtan sem tud teljesen megmagyarázni:

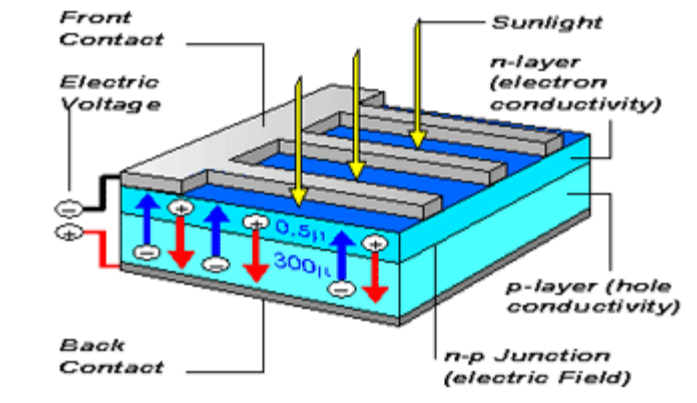
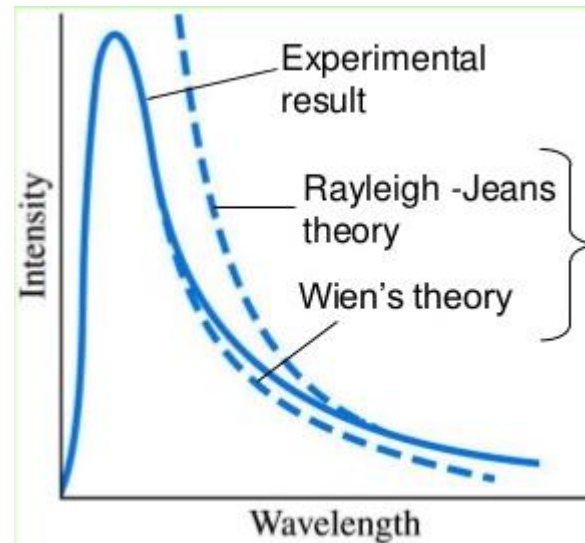
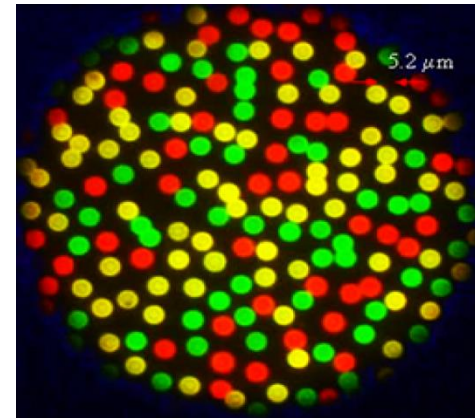
fényelektromos hatás

Kvantum pöttyök

fluoreszcencia

lézer

fekete test sugárzás

Back contact solar cell (Courtesy: ECN, The Netherlands)

-> A fény hullám ÉS részecske -> Kvantumfizika, Kvantumelektrodinamika

Feedback